

Palágyi László

## A magyar *nomen actionis* és metonimikus kiterjesztései\*

### Abstract

Action nominal is a highly contradictory linguistic phenomenon that challenges basic categories of linguistic description. The present paper approaches lexical categories as cognitively motivated abstract constructions (form–meaning pairings). In this regard, the action nominal is a hyper-construction which – from a formal as well as a semantic perspective – originates from already existing constructions in language. Summary scanning and change of state are central to the schematic meaning of the Hungarian action nominal morphological construction. The latter characteristic accounts for the preference of actor elaboration in possessive structure and compounding – which are approached as single-scope networks motivated by person deixis and analogy –, since it is the endpoint of a given action chain that tends to be elaborated. We also demonstrate that the word with a metonymically extended meaning – in contrast with the action nominal – can be characterised by typical noun features. Furthermore, investigations on ‘event’ and ‘result’ metonymic meaning of action nominal instances show that metonymy becomes part of morphological knowledge by schematized lexical polysemic patterns, which draws attention to the importance of the lexico–grammatical continuum.

*Keywords:* action nominal, morphological construction, metonymy, possessive structure, single-scope network

### 1 Bevezetés<sup>1</sup>

Kevés grammatikai terminus fejezi ki olyan egyértelműen az általa hivatkozott jelenségben rejlő kihívásokat, mint a „*nomen actionis*” (NA) vagy „cselekvésnév”. A leginkább elterjedt vélekedés szerint a cselekvésnév olyan deverbális főnév, amely a mondatban az alapige bővítőményeivel szerepel, azaz relativizálja a szófajként meghatározott főnevet és igét, a morfológiai leírás alapkategóriáit. E főnevek igei bővítőményei változatosan fejeződnek ki a világ nyelveiben (l. Koptjevskaja-Tamm 2005), gyakran – miként a magyarban is – főnévi jelleggel birtokosként: *a vacsora elkészítése, a kislány nevetése*. A magyar nyelv története során különböző szerkezetekben fejeződött ki a NA funkció. A mai magyar nyelvben ezt a funkciót betöltő *-As* végű szerkezet olyannyira termékeny és gyakori, hogy a leíró szakirodalom hagyományosan automatikus képzőnek nevezi, amely az adott szóosztály minden tagjához hozzátehető (Berrár 1973). Bár a magyar alaktanokban is képzőnek tartják, a létrejövő NA funkciójú szóról semmi-

---

\* A dolgozat elkészítését az NKFIH 129040 számú pályázata (A magyar nyelv igei konstrukciói. Használatalapú konstrukciós nyelvtani kutatás) támogatta.

<sup>1</sup> A kéziratához fűzött megjegyzésekért és javaslatokért köszönet illeti Kugler Nórát, a DiAGram Funkcionális Nyelvészeti Műhely tagjait és a dolgozat anonim lektorát.

lyen eddig javasolt kritériumrendszer alapján nem dönthető el, hogy inflexió vagy deriváció eredményének tekinthető-e (Koptjevskaja-Tamm 1993), a „*nomen actionis*” és a „*nomen actionis* szerkezet” lényegében szinonimaként való használata pedig arra utal, hogy egyáltalán az is kétséges, a jelenség a morfológiai-, lexikai- vagy szintaktikai leírás érvényességi körébe tartozik-e. A magyar NA kutatásában megkerülhetetlenek Laczkó Tibor (2000) és Kiefer Ferenc (2003, 2007) körültekintő, szemantikai tényezőkkel is szisztematikusan számoló, de alapvetően formális (szabályelvű, a szintaktikai és szemantikai leírás szintjét elválasztó, a nyelvi tudást nem a használatból eredeztető) keretben végzett vizsgálata, amelyek értelemszerűen nem terjednek ki a leírt jelenségek, például a cselekvésnév birtokos szerkezetben való megjelenésének kognitív motívumaira, vagy annak megragadására, miért vagy miért nem jelennek meg bizonyos „argumentumok” a cselekvésnévi szerkezetben. Jelen tanulmány több esetben párbeszédet folytat a formális leírással, és épít annak eredményeire, egyúttal felhívja a figyelmet arra, hogy bizonyos megállapításai magasabb absztrakciós szinten (nem általános érvennyel, inkább tendenciaszerűen) fogadhatók el.

A tanulmány a nyelvtan kognitív felfogásából indul ki (Langacker 1987), mely szerint a grammatika lényegét tekintve szemantikus (szimbolikusság tézise), ezért hipotézisünk szerint a cselekvésnév formai és fogalmi kétarcúságának közös a forrása. Szintén a nyelvtan kognitív felfogásából eredő elméleti háttérfeltevésünk, hogy a lexikon a grammatikával kontinuumot képez, a tanulmány kiindulópontja a tipikusan szó nagyságú morfológiai szerkezet, de jelen esetben különösen érvényes megállapítás, hogy a morfológiai és szintaktikai perspektíva nem választható el élesen. A tanulmány egyik célja a NA használatalapú feltérképezése és kognitív motívumainak feltárása. A kvantitatív adatokkal is kiegészített kvalitatív kutatás ennek érdekében elsősorban korpuszadatokra (MNSz2 v2.0.5) támaszkodik. A tanulmány másik célkitűzése a cselekvésnévből kiinduló jelentéskiterjesztés vizsgálata. Viszonylag új fejleménynek tekinthető a metonímia és a metafora szerepének szisztematikus vizsgálata a grammatikában (Brdar 2007; Panther, Thornburg & Barcelona 2009). Az természetesen ismeretes, hogy a szóalakok a fogalmi metafora-elméletben vizsgált idiomatikus kifejezésekhez hasonlóan gyakran rendelkeznek valamilyen kiterjesztett jelentéssel (pl. *egér* ‘számítógépes eszköz’ jelentésben), sőt, az összetételek nagy része (pl. *helikopter szülő* ‘gyerekét túlzásba menően féltő szülő’) eleve metaforikus vagy metonimikus (Benczes 2006, 2013). A NA-ból kiinduló jelentéskiterjesztés vizsgálatának célja annak megértése, hogy a metonimizáció miként képezheti részét a magyar főnévről való morfológiai tudásunknak általánosabb szinten, hogyan alakítanak ki e fogalmi műveletek forma–jelentés leképezéseket a szavak széles körében. Morfológiai tudáson a továbbiakban a szójelentés alaki kidolgozásának a tudását értjük, vagyis azt a tudást, amely arra szolgál, hogy valamilyen értelmet, jelentést szó nagyságú, a magyarban tipikusan egyhangsúlyos szerkezetben tegyünk hozzáférhetővé mások számára, illetve megértsük azt.

A tanulmányban először a leírás főbb fogalmait és egymáshoz való viszonyukat tisztázzuk: a szemantikus forma–jelentés párként meghatározott morfológiai konstrukció non-redukcionista, séma- és hálózatalvú modelljét mutatjuk be, illetve a főnév kognitív motiváltsága mellett hangsúlyozzuk a szófajok epifenomén jellegét a konstrukciók viszonylatában, amellel érvelünk, hogy a „szófajok” is morfológiai konstrukciók, még ha igen szemantikus forma–jelentés párok is. A harmadik részben a NA jelentését, birtokos és összetételi szerkezetben való megjelenését vizsgáljuk, és azt mutatjuk be, hogy a cselekvésnév jelentése és bővítményei nem vezethetők vissza sem az alapige, sem a birtokos szerkezet jelentésére és bővítményeire, a folyamat birtokos szerkezetben kidolgozható szereplőinek kognitív hierarchiája különbözik az igei konstrukció kognitív hierarchiájától, ami összefüggésben van a NA konstrukciós jelentésével. A negye-

dik részben tisztázzuk, mennyiben (nem) tekinthető egy derivátum metonimikus kifejezésnek, illetve mik a NA alapjelentés metonimizációjának indikátorai, majd két alapvető, ‘esemény’ és ‘eredmény’ jelentésű főnevekhez vezető metonimizációs ösvény vizsgálata következik – ezek a jelentéskiterjesztések jellemzően minden olyan morfológiai konstrukció esetében végbemennek a magyarban, amelyek az utóbbi évszázadokban a funkciót képviselték, de alapvetően példányalapon, az egyes szavakból sematizálódtak. A tanulmány az ötödik részben konklúzióval és összegzéssel zárul.

## 2 Szófaj és morfológiai konstrukció

A szavak szerkezetének és jelentésének használat alapú (a nyelvi tudást a használati események tapasztalatából származtató), holista (a nyelvi működést az elmeműködés egészére jellemző kognitív folyamatokkal magyarázó) leírásának kiindulópontja és alapegysége nem a morféma, hanem a szintaktikai konstrukcióhoz hasonlóan (vö. Goldberg 1995) sematikus, konvencionális forma–jelentés párként definiált morfológiai konstrukció. Ilyen morfológiai konstrukció például a magyarban a ‘hely’ jelentésű [[...]v-Ó]<sub>N</sub>, amelyet a *söröző*, *étkező*, *kávézó* szavak képviselnek. A non-redukcionista leírás kiindulópontja tehát nem a szóelem, hanem a szó, az affixumok pedig a ragozásban (Blevins 2006) és a szóképzésben (Booij 2005) is függő elemként értelmeződnek, amelyek a konstrukció felidézésére szolgálnak, mint azok viszonylag rögzített, szimbolikus végződésai. A morfológiai konstrukció és az azt kidolgozó szó is szimbolikus egység (vö. Langacker 1987), tipikusan egy fonológiai és egy szemantikai szerkezet szimbolizációja. A konstrukciók különböző általánossági szinteken (Tuggy 2005; Ladányi 2017: 532–535), hálózatosan (Bybee 2010) szerveződnek. A kidolgozott konstrukciók, ezáltal a legspecifikusabb konvencionális forma–jelentés párok maguk a szóalakok és a szavak.<sup>2</sup> A szó egyfelől (részben) örökli, specifikálja az általánosabb szintek fonológiai és szemantikai tulajdonságait, másfelől kompozicionalitása és áttetszősége is csupán viszonylagos, a konstrukció és az alapszó integrálódik és akkomodálódik (l. az allomorfa jelensége) a szemantikai (Tolcsvai Nagy 2017: 245–250) és a fonológiai (Szilágyi N. 2013) póluson egyaránt.

A kognitív nyelvészeti irányzatok többségének hipotézise szerint a szófajok jelentés- és tapasztalati alapú kategóriák (Tolcsvai Nagy 2017). A lexikai kategóriák prototípusok köré szerveződnek (Langacker 1987; Lakoff 1987), azaz a kategória tagjai nem egyenrangúak, vannak központi, jobb példányok, és periferikus, kevésbé jó példányok. A főnév prototípusa vagy „fogalmi archetípusa” a fizikai tárgy (Tolcsvai Nagy 2013: 125–129). A fizikai tárgy jellemzője a viszonylagos állandóság – ezért az időbeliség kevésbé játszik szerepet megismerésükben –, valamint a térbeli kiterjedés és elkülönülés.

A főnevek a megismerési tartományaik (ALAK, SZÍN, MÉRET stb.) alapján absztrahált (fogalmilag elkülönített), majd sematizált (rögzített) entitások (pl. HÁZ, FA, ASZTAL), amelyek aztán kategóriákként funkcionálnak. A kategorizációban betöltött szerepe mellett kiemelendő a főnév fogalmi autonómiája is (Langacker 1987), ami a főnév állapotát kifejező melléknév és a mondatjelentés magját adó (Imrényi 2017: 680–683), de szükségszerűen inkorporáló ige viszonyjelentésénél alkalmasabbá teszi az információ tárolására (l. Mihatsch 2009).

<sup>2</sup> A Radikális Konstrukciós Nyelvtanban (Croft 2001) maguk a lexikai elemek is konstrukcióként értelmeződnek, ez az értelmezés azonban véleményem szerint elfedi a konstrukciók és a lexikai elemek séma–megvalósulás viszonyát.

A főnévi jelentések tipizálhatók a megismerési közegük alapján. Eszerint az elsődleges entitások (vö. Lyons 1977) olyan térbeli kiterjedéssel rendelkező tudástartalmak, amelyek háromdimenziós térben léteznek (vagy képzelhetők el) az időbeli kiterjedésüktől (részben) függetlenül. Ide tartoznak az állatok, az emberek, a növények, az ember által készített tárgyak (artefaktumok), helyek, anyagok, természeti jelenségek. Ezzel szemben a másodlagos entitások elsősorban időbeli kiterjedéssel rendelkeznek. Ilyenek a dinamikus (állapotváltozást feltételező), körülhatárolt jelentésszerkezetű (kezdő- és végponttal rendelkező) események (*verseny*), a statikus (állapotváltozást nem feltételező), körülhatárolatlan jelentésszerkezetű állapotok (*düh*) és a dinamikus, körülhatárolatlan (kezdő- és/vagy végponttal nem rendelkező) jelentésszerkezetű folyamatok is (*növekedés*). A harmadlagos entitások tisztán absztrakt tartalommal rendelkeznek. Lényegében minden inherens időbeli és térbeli kiterjedéssel nem rendelkező főnévi jelentést ide sorolhatunk (*hír, tény, hit, tudomány*) (Paradis 2005) a fölrendelt szintű kategóriákkal együtt (*sport, bútor* stb.).

Elsődleges entitások	ÁLLAT, EMBER, NÖVÉNY, ARTEFAKTUM, HELY ANYAG, TERMÉSZETI JELENSÉG
Másodlagos entitások	ESEMÉNY, FOLYAMAT/CSELEKVÉS, ÁLLAPOT
Harmadlagos entitások	ABSZTRAKTUM

1. ábra. A fogalmi tudástartalmak trichotomikus modellje

A főnév kategorizációban és az információk lexikai elembe sűrítésében betöltött kiemelkedő szerepe lehet az oka annak, hogy a nyelvek szóosztály alapú tipológiai vizsgálatai univerzális kategóriának tartják (Croft 1990), miközben a lexikai kategóriákról általánosságban elmondható (a főnévről is), hogy nagy mértékben nyelvspecifikusak. A Radikális Konstruktív Nyelvtan elképzelése szerint a szófajok több más, a nyelvészeti hagyományban primitívumnak tekintett grammatikai kategóriához hasonlóan valójában epifenomén jellegűek (Croft 2001). Az alaktani leírásnak ugyancsak apriori kiindulópontja a lexikai kategorizáció, miközben nem csupán a morfológiai konstrukciók értelmezhetők a szófajok felől, de azt is érdemes lenne hangsúlyoznunk, hogy magukat a szófajokat is a morfológiai szerkezetek segítségével határozzuk meg. A kifejezetten rögzített elemek közül jónéhányról (*nos, viszlát, hát, bizony, talán, is*) csak igen tág értelemben mondható, hogy valamilyen szófajt képviselne, a „valódi” szófajokhoz, a nagy lexikai kategóriákhoz azonban tartozik valamilyen morfológiai konstrukció, miközben nem minden morfológiai konstrukciót tudunk egykönnyen szófaji kategóriába sorolni (l. a magyarban az igeneveket) (a szófajiság problémájáról l. Kenesei 2010). A morfológiai konstrukcióból kiinduló leírás perspektívájából azonban valójában a nyitott kategóriát képviselő szófajok is nagyon sematikus morfológiai konstrukciók, amelyeket alacsonyabb absztrakciós szinten különböző specifikusabb (inflexiós, derivációs, összetételi) konstrukciók képviselnek.

A kognitív nyelvészet szófajokra vonatkozó hipotézise és a Radikális Konstruktív Nyelvtan elképzelését szintetizálva a nyitott szóosztályok olyan absztrakt konstrukciókként kezeljük, amelyeket az emberi megismerés motivál (és nem determinál). A főnév DOLOG jelentésszerkezete (Langacker 1987) maga a főnévi konstrukció sematikus jelentése. Bár Talmy (2000: 23) a szófajokat implicit grammatikai kategóriáknak nevezi, minthogy nincs kizárólagos fonológiai felépítésük, valójában a szófajokra legalább annyira jellemző a meghatározható fonológiai struktúra, mint az, hogy szófaji jelentésük a szimbolikus szerkezetben nem képeződik le.

A morfológiai leírás számára hagyományosan problematikus konverzió jelensége feltehetően e két szélső esetre vezethető vissza: előfordul, hogy az absztrakt morfológiai konstrukció hangzássémája alulspecifikált, így az alapszó a konstrukciós jelentést alaki változás nélkül is kidolgozhatja (l. az angol  $V \rightarrow N$  konverziót, *(to) drink* ‘iszik’  $\rightarrow$  *drink* ‘ital’); vagy éppen ellenkezőleg, a morfológiai konstrukció specifikus hangzássémával rendelkezik, így az alapszónak a konstrukciós jelentés kidolgozásához elegendő e hangzássémába illeszkednie (l. a francia  $N \rightarrow V$  konverziót, *guide* ‘vezető’  $\rightarrow$  *guider* ‘vezet’, ahol az *-er* az igék tipikus infinitívuszi végződése). Vagyis a konverzió során a szófaji konstrukciónak a maga fonológiai absztraktságában van derivációs jellege. Bár a magyarban is vannak főnévspecifikus fonológiai műveletek (l. a tövégi magánhangzó-rövidülést), maga az elvonatkoztatott főnévi konstrukció fonológiai pólusa nem specifikált, amit az is bizonyít, hogy a főnévi jelentésű jövevényszavak beilleszkedése a nyelvi hálózatba alaki változás nélkül történik (pl. *(a) like*  $\rightarrow$  *lájk*), ellentétben az igei és egyes melléknévi konstrukcióba illeszkedőkkel (*to like*  $\rightarrow$  *lájkol*, *light*  $\rightarrow$  *lightos*) (H. Varga 2020), és az ún. „szófajjelölő” képzőket is a fonológiailag leginkább specifikált igeéknél találjuk a magyarban.

A konstrukciók példányalapú megközelítése kapcsán (l. Bybee 2010) azt is fontos kiemelni, hogy a lexikai elemek és a konstrukciók között dinamikus séma–megvalósulás viszonyt feltételezünk, tehát a lexikai elemről való tudásunknak részét képezi, hogy az jellemzően milyen konstrukcióban jelenik meg, ahogy a konstrukcióról való tudásunk is azon alapul, hogy a konstrukciót mely lexikai elemek dolgozzák ki. A lexikai elem és a konstrukció asszociálódásának mértéke fokozati jellegű. A *húg*, *báty* elemek például nem csupán főnévi, hanem azon belül is birtokos konstrukciót asszociálnak. A *szomszéd*, *férfi* lexikai elemeknek a főnévi és melléknévi konstrukció jelentéséhez alkalmazkodó rögzített jelentésük is van (*szomszéd bácsi*, *férfikabát*). Számos lexikai elem pedig (színevek, népvnevek stb.) ugyanazon fogalmi tartalommal különböző konstrukciós jelentéseket képes kidolgozni. Ennélfogva, amikor a szavak szófajtságát igyekszünk megállapítani, akkor azt vizsgáljuk, hogy részletes jelentésük jellemzően milyen morfológiai konstrukciókban használatos, illetve milyen morfológiai konstrukcióhoz kötött, tehát az  $N$ ,  $V$  jelölések leírásunkban nem szólistákra, hanem elvont morfológiai konstrukciókra utalnak. Mindezt azért is fontos leszögeznünk, hogy megvilágítsuk, a NA szerkezetet már elméleti kiindulásunk folytán sem tekinthetjük az igei argumentumszerkezetet megőrző főnévképzésnek (vö. Laczkó 2000), minthogy argumentumszerkezetet konstrukciós keretben nem a lexikai elemeknek, hanem a szintaktikai konstrukcióknak tulajdonítunk, az igék ún. vonzat- vagy argumentumszerkezete kapcsán pedig valójában azt állapíthatjuk meg, hogy az illető lexikai elemek milyen szintaktikai konstrukciókat asszociálnak.

### 3 A *nomen actionis* konstrukció

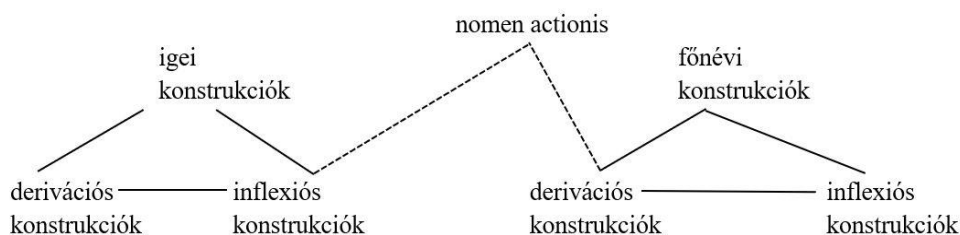
A nyelvek széles körében meglévő cselekvésnév a főnév fentebb vázolt emberi megismerésben gyökeredző motívumai által aligha értelmezhető. A cselekvésnevek és cselekvésnévi szerkezetek alapjelentésükben nem kategorizálnak, nem szolgálnak az információ tárolására és fogalmilag sem feltétlenül autonómok: *Az Apple is tett egy lépést a jelszavak kiebrudalása felé.*<sup>3</sup> A *?kiebrudalás* a NA konstrukció és az alapszó jelentése révén jól érthető, de nem konvencionális kategória, és mivel fogalmilag sem autonóm (*kiebrudalás(a)* ‘vminek/vkinek’), hosszútá-

<sup>3</sup> Forrás: <https://bitport.hu/az-apple-is-tett-egy-lepest-a-jelszavak-kiebrudalasa-fele>

von kevésbé szolgálhat az információk tárolására. A szerkezetet a deverbális főnevektől is elkülöníti, hogy azok a figyelmet például a cselekvés helyére (*mosoda, söröző*), a cselekvőre (*oktató, szökevény*), a cselekvés eredményére (*keverék, habarcs*), eszközére (*fűró, fonal*) vagy a tárgyára (*adomány, töltény*) irányítják. A cselekvésnév esetében azonban nincs szó figyelemáthelyezésről sem, legfontosabb kognitív motívuma az összegző feldolgozás (summary scanning).

A futás központi összetevője az ember gyors, akaratlagos, saját energiaforrásból származó helyváltoztató mozgása. Ez a mozgás, amelynek időbeli szerkezete van, a futás főnév jelentésében dologként konstruálódik meg: időbeli szerkezete háttérbe szorul, a mozgás egyetlen fogalmi szerkezetben összegződik (Tolcsvai Nagy 2017: 355).

Az is elmondható, hogy a ‘dolog’-ként megkonstruált cselekvésnévi folyamat a figyelem háttérébe helyeződik a folyamatot lehorgonyzó igei jelentéshez képest (Pomázi 2020). Mindkét motiváció kapcsán (cselekvés összegző feldolgozása, illetve dologszerű háttérbe helyezése) kiemelendő a műveleti jelleg, a cselekvésnév a nyelvben már meglévő, nagyon absztrakt konstrukciós jelentésekre támaszkodik. Mindez elmondható a formai oldalról is, hiszen a cselekvésnévi bővítmények kifejezésének nincs egyedi, csak erre a szerkezetre jellemző módja a világ nyelveiben, formai oldalon vagy főnévi (l. a magyarban a birtokos szerkezetet), vagy igei jellegű, létrejöttét a nyelv konstrukcionalizálódott sajátosságai teszik lehetővé (2. ábra).



2. ábra. A NA hiperkonstrukció a konstrukciók hálózatában

A magyar NA produktivitását, az alapigében szimbolizált folyamat szereplőinek asszociálódását tekintve az ige inflexiós hálózatának része a cselekvést összegzően feldolgozó funkcióval, egyúttal az ige bizonyos szóképzési konstrukcióihoz, például az igeikötős konstrukcióhoz is kapcsolódik (a ragozási és szóképzési konstrukciók amellet, hogy kapcsolódnak egymáshoz, inflexiós/derivációs jellegüket tekintve is kontinuumot képeznek). Ugyanakkor a NA megvalósulása főnévi derivátum, és mint ilyen, a főnévi inflexiós konstrukciókhoz szintén kapcsolódik (a többes számon (l. 4.1) kívül, a birtoklásról l. 3.2). A NA megvalósulásai a főnévi sémát a tipikus főnévi lexikai elemeknél absztraktabb szinten képviselik, azaz az alapigék a főnévi sémába illeszkednek, de nem a deverbális főnévi konstrukciók analógiájára – a NA összességében a főnévi és igei konstrukcióhoz képest is egyfajta hiperkonstrukció. Hangsúlyozandó a kidolgozás részlegessége: miközben a NA részben a főnévi és igei konstrukciót is kidolgozza, teljességgel valójában egyiket sem, ugyanakkor a későbbiekben tárgyalt metonimikus kiterjesztések révén (l. 4.2, 4.3) a NA megvalósulásai tipikus főnévi elemmé is válhatnak.

### 3.1 A nomen actionis alkalmazási tartománya és kidolgozása

A [...]v-Ás]<sub>N(A)</sub> produktivitását támasztja alá, hogy a korábbi NA funkciót betöltő konstrukcióban kidolgozott és konvencionalizálódott alakok, a *pirkadat* és a *virradat* megléte ellenére találunk példát a *pirkadás*, *virradás* szavakra az MNSz2-ben (alsó indexben most és a továbbiakban a lexémákra vonatkozó találatok száma szerepel: *pirkadat*<sub>1300</sub>, *virradat*<sub>1263</sub>, *pirkadás*<sub>103</sub>, *virradás*<sub>68</sub>), sőt a *hajnal* szó megléte ellenére a *hajnalodás* szó is fellelhető (33 lexéma), vagyis az e szavakkal kapcsolatos „lexikai akadályoztatás” (l. Kiefer 2007: 166) nem abszolút. Ugyanakkor a konstrukció alkalmazási tartománya, azaz alapszavakkal való fonológiai és szemantikai kompatibilitása a szemantikai póluson korántsem mondható teljesnek. A fentebb ismertetett főnévi szószemantikai modellben a NA alapjelentésében a dinamikus (állapotváltozást magába foglaló), körülhatárolatlan (kezdő- és végponttal nem rendelkező) jelentésszerkezetű CSELEKVÉS/FOLYAMAT tudástartalomnak feleltethető meg. Mivel a dinamizmus az egyik fő jellemzője a konstrukciós jelentésnek, egy folyamat annál könnyebben dolgozza ki a jelentést, minél aktívabbak a szereplői és/vagy minél inkább jellemzi az állapotváltozás. A leírásunk abból indul ki, hogy az igei jelentések tipizálhatók aszerint, hogy a véges igealak révén szimbolizált folyamat résztvevői milyen általánosabb jellegzetességeket mutatnak a mondatban (milyen szintaktikai konstrukciókat asszociálnak), azaz például elsődleges figurájuk alapján beszélhetünk Ágens alanyú (*fut, olvas, csökkent*), Páciens alanyú (*alakul, minősül, csökken*), Experiens alanyú (*lát, hall, érez*), Téma alanyú (*van, látszik, tűnik*) igeikről, és „Aki ismeri ezeket az igeiket, az azt is tudja, hogy az alanyuk a folyamat melyik szereplőjét fejezi ki” (Imrényi 2017: 686).

Mivel a folyamat valamelyik szereplőjének aktivitása és/vagy állapotváltozása az Ágens és Páciens alanyú igeikre a leginkább jellemző, ezek az igeik illeszkednek leginkább a konstrukciós jelentésbe (*futás, olvasás, csökkentés, minősülés, alakulás, csökkenés*), ami a példányalapúságot szem előtt tartva egyúttal azt is jelenti, hogy leginkább ezek a derivátumok határozzák meg a konstrukció jelentését. A fentebb már említett TERMÉSZETI JELENSÉG tudástartalma folyamatok ugyancsak kompatibilisek a konstrukcióval, hiszen központi jelentéselemük az állapotváltozás (*havazás, olvadás*). Sajátos csoportot képviselnek az *alvás, ülés, állás, fekvés* főnevek, amelyek nem tartalmaznak ugyan állapotváltozást (folyamatos belső szerkezetűek), de prototipikus cselekvőhöz köthető állapotokat jelölnek, ahogy az emberi érzések mint sajátos állapotok (vö. *érzés, érzelem, érzet*) is megjelennek, illetve megjelentek NA-t képviselő szerkezetekben (*gyűlölet, szeretet, félelem*). Bizonyos Experiens alanyú igeik viszont már nehezebben dolgozzák ki a konstrukciót, kevésbé hasonlítanak az előzőekben felsoroltakra, esetükben is kezdeményezi ugyan a szerkezet a folyamat összegző feldolgozását, de jellemzően nem az érzékelés összegzően feldolgozott folyamata emergálódik, hanem az érzékelés képességét (*látás, hallás*) profilálja a főnévi jelentés. A ‘képeség’ jelentés bizonyos mértékig sematizált is, legalábbis erre utalnak a nem feltétlenül Experiens alanyú alapigéből levezetett főnevek ‘képeség’ jelentései: *írás, olvasás, számolás*. A leginkább passzív, állapotváltozástól mentes, Téma alanyú igeik pedig még kevésbé illeszkednek e főnévi konstrukcióba (*látszás*<sub>8</sub>, *látszódás*<sub>4</sub>, *éződés*<sub>1</sub>).

A konstrukció és az állapotváltozás szoros összefüggését jól megvilágítja, hogy a *tűnik* ige állapotváltozást feltételező ‘eltűnik’ jelentése a ‘valamilyennek látszik’ jelentéssel szemben kidolgozhatja a konstrukciót, ahogy az (1)-ben is látható (vö. *tűnj innen* → *tűnés innen*).

- (1) Csak tűzijáték ez csupán, mely bármennyire káprázatos, **a színes fények semmi-be tűnése** után még nagyobb a sötétség. (MNSz2)

Ezen érvel szemben felvethető, hogy ‘eltűnik’ jelentésben maga a *tűnik* ige is csupán olyan szintaktikai konstrukcióban jelenik meg, amelyben legalább két viszony fejeződik ki (*\*Peti tűnik*), és ebből adódhat a *tűnés* főnév hiánya, ám az Ágens alanyú igéknél a cselekvésnév kidolgozásakor nem általános a fogalmi függés. Mint látható, (2) kiemelt főnévére nem jellemző az alapszó igei konstrukcióban tapasztalható fogalmi függése (vö. *\*Peti készít*), a folyamat szereplői annak ellenére háttérbe helyezhetők, hogy az alapige erősen asszociálódik a tranzitív konstrukcióval. Ez a példa is arra utal (l. lejjebb), hogy a NA nem vezethető le az alapigéből.

(2) A **készítés** fortélyait a saját nagyapjától leste el, amíg az öreg műhelyében a bilin üldögélt. (MNSz2)

Az igező igék az állapotváltozás jelentéselemet már sematikus szerkezeti jelentésükben magukban hordozzák, hiszen dinamikus ösvényt profilálnak, amelynek során a folyamat elsődleges szereplője állapotváltozáson megy át. A perfekтивitás egyik lényegi jellemzője, hogy az igező ige „a teljes szekvenciális temporális folyamat kezdő vagy végszakaszát kiindulópontként profilálja, és a teljes folyamatot ebből a kiindulópontból értelmezi” (Tolcsvai Nagy 2017: 344). Ezzel összefüggésben még az *Experiens* alanyú igező igék is jól illeszkednek a konstrukcióba (*a kürtész meghallása*). Az igező igék a folyamatra végpontot helyeznek (Tolcsvai Nagy 2015), így a megvalósuló NA jelentése részlegesen körülhatárolt lesz. A két vagy több szereplőt profiláló igező igék fogalmi függése NA konstrukcióban is jellemző: (3i) mondat nem összegezhető úgy, hogy *\*Peti eltalált.*, miképpen vélhetően (3ii)-ben a három szám eltalálására sem utalnánk „*Az eltaláláshoz nagy szerencse kell.*” mondattal. Azonban (3iii)-ban az is látható, hogy a függés nem abszolút, előfordul, hogy az igező igék képviselte folyamatot is összegzően, a szereplők háttérbe helyezésével dolgozzuk fel.

(3i) Peti eltalált három számot a lottón.

(3ii) Három szám eltalálásához nagy szerencse kell.

(3iii) Ha ezt elfogadjuk, nem marad más választás, mint az, hogy a **megdöntés** erőszakos, vagy békés legyen-e. (MNSz2)

Az állapotváltozást inherensen magában hordozó rezultatív konstrukcióba illeszkedő létigei jelentésre (l. *árulóvá lett*) 28 adatot találunk a korpuszban (l. (4)-es példa), míg a Téma alanyal asszociált létigei jelentésben az állapotváltozás jellemzően valamilyen módosító komponenssel fejeződik ki (l. (5)-ös példa), de a konstrukciós jelentéstől eltávolodva, a pusztán lét összegző, igen absztrakt, a példában kifejtetten folyamatszerű feldolgozására is találunk néhány példát (l. (6)-os példa).

(4) A **színésszé levés** vágya, ha az valóban komoly, és nem ismer akadályt, már önmagában is árulkodó jele a színészi alkatnak. (MNSz2)

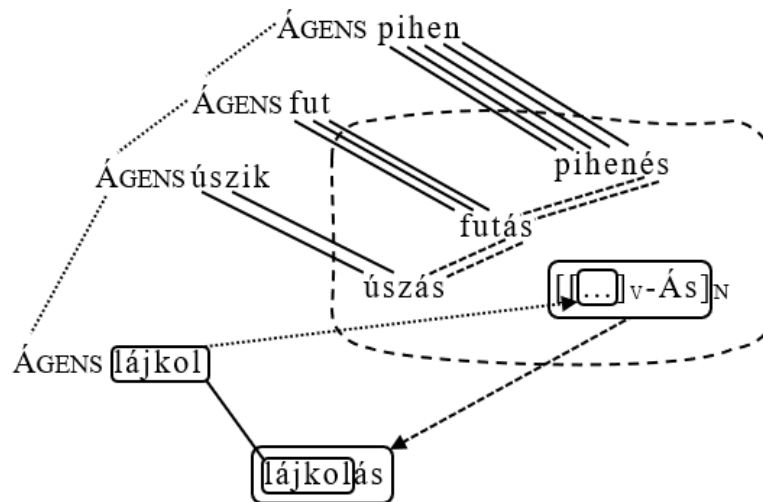
(5) Út, ahol nem A és B a lényeg, vagyis hogy honnan és hova, hanem a haladás, a folyamatos **úton levés**. (MNSz2)

(6) Aki benne áll a **létezés (levés)** folyamatában, annak helye a téridőben körülkeríthetetlen (...) (MNSz2)

Az alkalmazási tartomány felvázolása után a 3. ábra a *lájkolás* ‘közösségi oldalon kedvel’ szó példáján keresztül azt hivatott szemléltetni, milyen szerepe van az ezidáig tárgyalt igei szemant-



तिकai elemeknek a  $[[\dots]_{V-Ás}]_{N(A)}$  morfológiai konstrukciót képviselő szó emergálásában. Kiindulópontunk, hogy a *lájkolás* kidolgozása az Ágens alanyú alapigék analógiájára megy végbe.



3. ábra. A lájkolás szó példányalapú konstrukciós morfológiai modellje

A pontozott vonalak szemantikai, a folytonos vonalak a fonológiai kapcsolat által asszociált erősebb szemantikai kapcsolatokat, a szaggatottak pedig a fonológiai kapcsolat által asszociált gyengébb szemantikai kapcsolatokat ábrázolják. A *lájkol* lexikai elem perspektívájából elmondható, hogy Ágens alanya közvetett kapcsolódási pontot nyújt számára a skiccelt szaggatott körvonallal jelzett konstrukcióhoz a nyelvi hálózatban (*lájkol* → *fut*, *úszik*, *pihen* → *futás*, *úszás*, *pihenés*). Minél több szempontból analóg egy szó a konstrukciót képviselő igékkel, annál több kapcsolódási ponttal rendelkezik (például a *látszik* ige közvetett módon is csupán kevésbé kapcsolódik a konstrukcióhoz, hiszen kevés dologban hasonlít a konstrukciót kidolgozó példányokhoz). A konstrukció perspektívájából pedig elmondható, hogy az azt képviselő példányok az alapigéjükön keresztül számos más igéhez kapcsolódnak hasonlósági alapon, így a konstrukció példányai számos közvetett kapcsolódási pontot nyújtanak magának a konstrukciónak ( $[[\dots]_{V-Ás}]_{N(A)}$  → *futás*, *úszás*, *pihenés* → *fut*, *úszik*, *pihen* → *lájkol*). A NA konstrukciónak magas a típusgyakorisága, a nagy számban meglévő példányok viszonylag változatosak is, így a konstrukció értelemszerűen nagyon sok közvetett kapcsolódási ponttal rendelkezik. A konstrukció kidolgozását az analógia egyfelől motiválja (ha két dolog hasonlít egymásra valamiben, akkor másban is hasonlítson), másfelől szankcionálja és strukturálja (a kidolgozás akkor lehetséges, ha más példányok analógiájára végbevihető). A hálózati modellben a mintázatok produktivitásának visszaszorulása éppen ezért a példányok lexikalizálódásával, önálló reprezentációként való működésével magyarázható. A lexikalizálódott *ásvány*, *utalvány*, *élmény*, *töltény* szavak kevésbé aktiválják az *ás*, *utal*, *él*, *tölt* szavakat – ezáltal az *ás*, *utal*, *él*, *tölt* szavak nem biztosítanak közvetett hozzáférési pontot az egykori NA sémának a potenciális alapigékhez.

A megvalósulás jelentése végső soron az alapszó részletes jelentése és a konstrukció rugalmassága révén (amit a skiccelt körvonal hivatott ábrázolni) emergens. A *lájkol* és a konstrukció vegyülése során a kompozitumban az alapszó részletes jelentése szemantikai megfelelések révén kidolgozza a konstrukció sematikus alszerkezetét (az ábrán ezt jelöli a *lájkol* alapszó és a konstrukció kapcsolata), míg a konstrukció sematikus jelentése leképeződik annak jelentésére

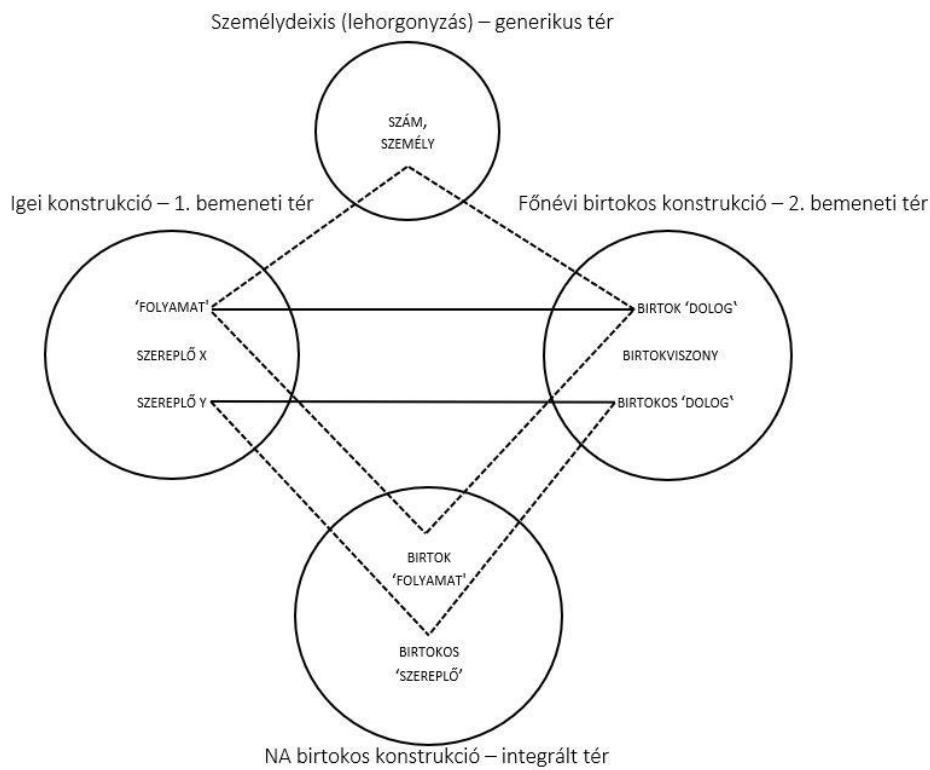
(l. a levezetett alak és a konstrukció kapcsolata), vagy legalábbis kezdeményez valamiféle értelmezést. Újra kiemelő, hogy a szemantikai megfelelések felismerését vélhetően az alapige és a konstrukciót kidolgozó más igék közötti hasonlóságok felismerése motiválja, a példány-alapú konstrukciós modellben tehát az analógia a kompozitum kidolgozásában is jelentőséggel bír. A fonológiai pólust illetően a *lájkol* alapszó vokális profilja meghatározza a levezetett alak (hátulképzett) hangrendi profilját. Általánosságban elmondható, hogy a mai NA konstrukció hangzássémájának lényegi eleme a C(áé)s szimbolikus végződés, amit a néhány nem mássalhangzóra végződő (*szó, lő*) és *-szik* végződésű (*alszik, fekszik, esküszik, nyugszik*) vagy *-szik* végződésű változattal is rendelkező ige (*cselekszik, dicsekszik, gyanakszik*) a lényegében kötőhang funkciójú *-v-* fonémával valósít meg (kivételt képez az extrém magas példánygyakorisággal rendelkező, így autonóm reprezentációként kezelhető *növekedés* l. Palágyi 2020), amely *-v-* mássalhangzó a konstrukció hangzássémájának és az ige fonológiai felépítésének integrációjából emergáló, kizárólagosan sem az igehez, sem magához a hangzássémához nem köthető elem, amely – ugyancsak a kötőhangokhoz hasonlóan – a szót a hálózatban a más konstrukciókat képviselő példányokhoz fűzi (*dicsek-v-és – dicsek-v-ő*).

### 3.2 *A nomen actionis birtokos és összetételi konstrukció*

A NA formális leírásának központi eleme, hogy „örökli a főnév [részben vagy egészben] az alapige argumentumszerkezetét [vonzatkeretét], illetőleg az alapige eseményszerkezetét” (Kiefer 2007: 463). A cselekvésnév valóban asszociálja azokat a körülményeket és szereplőket, amelyekben az alapige használatos, azonban az alapige által kidolgozott szintaktikai konstrukciók megjelenése mellett (l. *erdőben/reggel futás*) jellemző a körülmények attributív leképezése (*erdei/reggeli futás*), sőt akár a szereplők attributív „körülmenyesítése” (*családi támogatás, nagyhatalmak általi elismerés*), ahogyan a *való* használata is, amely egyfelől ugyancsak attributív jelleggel megerősíti a cselekvés és a szereplők, körülmények kapcsolatát (*problémán való tűnődés, szobában való olvasás*), másfelől temporalizálja is e viszonyt, így részben legalábbis felülírja a NA összegző feldolgozását. E stratégiák összetettsége és variabilitása egyfelől az igenevektől is eltávolítja a NA-t (vö. Lengyel 2000), másfelől főként annak tükrében feltűnő, hogy birtokos szerkezetben a folyamat szereplőit akár alapalakban is képesek vagyunk kifejezni (*a tanár viccelődése, a hid felrobbantása*). Azok a statikusabb folyamatok, amelyeknek összegző feldolgozása eleve kevésbé jellemző, értelemszerűen a birtokos szerkezetbe is kevésbé illeszkednek. Ismét elmondható, hogy a folyamat valamelyik szereplőjének aktivitása és/vagy állapotváltozása az Ágens és/vagy Páciens jellegű sematikus figurákkal rendelkező alapigékre a leginkább jellemző (*a kislány sírása, a tanár megijesztése, az ajtó csukódása*), bizonyos Experiens és/vagy Stimulus jellegű sematikus figurával rendelkező alapigék viszont már nehezebben illeszkednek a szerkezetbe (*?a fa látása, ?a zene hallása?, ?Peti látása/hallása* ‘Petit látni/hallani’) – annak ellenére, hogy maga az alapige jellemzően tranzitív konstrukciót dolgoz ki (*vki lát/hall vmit*). A leginkább passzív és statikus Téma alanyú alapigék még kevésbé integrálódnak a birtokos szerkezetbe (*?Peti leveése, ?a fa látszása, ?a zene hallatszása, ?a hatás érződése*), amiben ugyancsak kevés jelentősége van annak, hogy az alapige általában milyen konstrukcióba illeszkedik, ami szintén arra utal, hogy a NA-ban nem pusztán az alapige valamiféle transzformációja megy végbe. És bár a tárgyi és alanyi jellegű viszonyok birtokos szerkezetben dolgozódnak ki, e birtokos szerkezet nyilvánvalóan nem vezethető vissza a részeire, jelesül a birtokosra és a birtokos személyjeles cselekvésnévre, amit az is bizonyít, hogy ún. birtoklásmondatokkal nem is interpretálhatóak ezek a jelentések (*\*a hídnak van felrobbantása,*

\*a kislánynak van sírása). A cselekvésnévi birtokos szerkezet tehát sem az alapigéből, sem a főnévi birtokos szerkezetből nem vezethető le, hanem önálló konstrukció.

A NA szereplőkidolgozást célzó grammatikalizációja a világ nyelveinek jelentős részében a birtokos szerkezetből indul ki. A birtokos szerkezet lehetővé teszi, hogy a folyamat valamely profilált szereplője és a megértett beszédhelyzet között a konceptualizáló lehorgonyzó viszonyt létesítsen (*idegesít a motyogásod*). A konstrukcionalizálódás motívuma az lehet, hogy a birtokos szerkezetek az igei konstrukciókhoz hasonlóan szám–személy paradigmával rendelkeznek, vagyis egy nagyon általános, a főnévi és igei konstrukciónál is sematikusabb figyelemirányítási mintázat révén válik lehetségessé az alapige által profilált szereplők főnévi lehorgonyzása, tehát a cselekvésnév a birtokos szerkezetben a magyarban egy szófaji konstrukciónál is absztraktabb, deiktikus jelentésű forma–jelentés párt dolgoz ki: *barátod – motyogásod – csinálsz*. Mindezt a NA hiperkonstrukciós jellege teszi lehetővé, mely szerint a konstrukciók hálózatában kapcsolódik az igei és főnévi konstrukcióhoz is (2. ábra). A NA birtokos konstrukciót az alábbi ábrán a fogalmi integráció hálózati modelljében (l. Kövecses & Benczes 2010: 173–191) mutatjuk be.



4. ábra. A NA birtokos konstrukció a fogalmi integráció modelljében

A fogalmi integrációban két bemeneti tér, esetünkben az igei, illetve a főnévi birtokos konstrukció egymással integrálódva egy új, integrált teret hoznak létre, amely a NA birtokos konstrukció. Az integrációt a generikus tér, esetünkben a személyek beszédhelyzethez való lehorgonyzása, a személydeixis segíti elő, „amelynek sematikus váza vagy struktúrája a bemeneti terekben tükröződik” (Kövecses & Benczes 2010: 226). Az NA birtokos konstrukció egyoldalú hálózat (*single-scope network*), amennyiben az integrált tér csak az egyik bemeneti tér, esetünkben a főnévi birtokos konstrukció struktúráját örökli. Az egyoldalú hálózat ez esetben

grammatikai metaforán alapszik: az igei konstrukció a céltartomány, a főnévi birtokos konstrukció a forrástartomány. Kiemelendő továbbá, hogy a bemeneti tereknek csupán a másik térben kapcsolattal, metaforikus megfeleléssel rendelkező komponensei képeződnek le az integrált térben, a NA birtokos konstrukcióban szemantikailag nem beszélhetünk birtokviszonyról, és az igei konstrukcióval ellentétben csupán a cselekvés egyik szereplője dolgozódhat ki. A folyamat szereplőinek ábrázolásában egyfajta kognitív hierarchia érvényesül. Jellemzően az intranzitív séma egyetlen szereplője (*a kislány sírása, a kapu kinyílása*) vagy a tranzitív viszony másodlagos szereplője fejeződik ki (*a (te) kirúgásod*). A szereplőtípusokat illetően a cselekvésnévi morfológiai konstrukció fentebb tárgyalt dinamikus jelentése folytán statikus szereplő eleve ritkán kerülhet kidolgozási viszonyba vele, hiszen a szereplők tranzitivitásuktól függetlenül jellemzően vagy Ágenssek (*a főnök elutazása, a sírásod*) vagy Páciensek (*a kapu kinyílása, a kirúgásunk*).

Fontos megjegyeznünk, hogy noha e szereplőkidolgozási mintázat az igekötős alapigéket illetően általános érvényű (l. az „*a tanár megfenyegetése*” szerkezetben a *tanár* szemantikailag kiválóan betölthetné az Ágens szerepét, mégsem teszi), a nem igekötős alapigéknél viszont inkább tendenciaszerű, mint az alábbi példában is látható.

- (7) A pályázat a téli olimpiai játékokra és az azon részt vevő női sportolókra kívánja felhívni a figyelmet, egyben a sportolók mögött álló **édesanyák** kitartó **támogatása**, elkötelezettsége és odaadása előtt tisztelegve.

Formai oldalon megegyező, de eltérő kidolgozású birtokos szerkezetek (a nem igekötős alapigéjű főnevek esetében) azért állhatnak elő olykor, mert az illető főnév a folyamat mindkét szerepkörét (jellemzően az Ágenst és a Beneficienst is) képes feltűnően jól betölteni (vö. *a család támogatása*), amit megerősíthet a kidolgozási viszony relatív gyakorisága is az alapigét illetően (*a család támogat*). A formális elemzés (összefoglalóan l. Kiefer 2007: 163–166) szerint viszont csupán azért tűnhet úgy, hogy alanyi viszony fejeződik ki bizonyos birtokos szerkezetekben, mert az alapige pusztán szemantikai természetű eseményszerkezete is megőrződik a NA-ban. Az „*a család kitartó támogatása*” szerkezetben eszerint a család ‘támogató’ értelemben pusztán szemantikailag, ‘támogatott’ értelemben viszont szintaktikailag és szemantikailag is kapcsolódik a főnévhez. A szemantikai és szintaktikai szint szisztematikus különválasztására egy használatalapú modellben egyébként sem támaszkodhatunk, de jelen esetben a szintaktikai (argumentumszerkezet) és szemantikai (eseményszerkezet) szempontok azért sem választhatók szét, mert – miként a formális leírás is taglalja – az, hogy az alapige a NA-t ki tudja-e fejezni, eleve a szemantikai kompatibilitás függvénye. Mindenesetre a formális elemzés megállapítása magasabb absztrakciós szinten véleményünk szerint is megállja a helyét, a folyamat másodlagos szereplőjének kidolgozása jóval inkább jellemző a nem igekötős igék esetében is.

A fentebb vázolt szereplőkidolgozási preferencia (Intranzitív Ágens, Intranzitív Páciens, Tranzitív Páciens) az ergatív nyelvekben meglévő abszolutívusz esethez hasonlítható (Subject = Object ≠ Agent), ami ráadásul abban is megnyilvánul, hogy a kiemelt szerepek alapalakban, további alaki jegy nélkül is kifejeződhetnek. E preferencia kognitív motivációjának megértéséhez az alanyi viszony értelmezéséből érdemes kiindulnunk. Mint Imrényi András (2020) megvilágítja, a magyar elemi mondatban az alanyi viszony kapcsán a Langackeri biliárdgolyó-modell bír magyarázóértékkel, amelynek kiindulópontja, hogy „a dolgok, illetve személyek más dolgok vagy személyek hatására változáson mennek át, és ennek nyomán kihatnak más dolgok, személyek állapotára is – ahhoz hasonlóan, ahogyan a biliárdgolyók összekoccanásuk

után más pályán haladnak tovább, és más golyókhoz is hozzáütődhetnek” (Imrényi 2017: 688). Az alany ebben az értelemben az igében konceptualizált cselekvésláncnak az energiaátvitel és gyakran az akaratlagos cselekvés szempontjából is a folyamat legmagasabb rendű szereplőjét fejezi ki a mondatban. Amint a szerző rámutat, a *becsukódik* ige egyetlen szereplőt profilál, így az fejeződik ki alanyként l. (8i), a *becsuk* ige két, a *becsukat* ige három szereplőt helyez előtérbe, és mindkét esetben az energiaátvitel kiindulópontja kerül alanyi szerepbe l. (8ii) és (8iii). (Imrényi 2020: 175 alapján)

- (8i) Az ajtó becsukódott.  
 (8ii) Péter becsukta az ajtót.  
 (8iii) A hatóság becsukatta a boltossal a boltot.

Az alanyi szereplő tehát a szemantikailag jelöletlen (l. Ladányi 2017: 520–521) vonatkoztatási alap, amely közvetlenebbül feldolgozható, mint más szereplők, hiszen a cselekvéslánc kiindulópontja. Ezt az igei konstrukcióra jellemző hierarchiát azonban a NA felülírja (szereplőkidolgozási viszonyai már csak ezért sem vezethetők vissza az alapigére). A dinamikus jelentésű cselekvésnévben ugyanis a vonatkoztatási alap eleve az állapotváltozás, tehát szemantikailag a leginkább jelöletlennek, a fogalmilag legközvetlenebbül hozzáférhetőnek, ezáltal pedig a kognitív hierarchiában a legmagasabb rendű szereplőnek a cselekvéslánc utolsó szereplője tekinthető, akivel történik valami. Ennek megfelelően a (8)-ban jelölt folyamatípusok a következőképpen interpretálhatók NA-ban: *az ajtó becsukódása, az ajtó becsukása, a bolt becsukatása*. Az igeikötős igeik azért is lehetnek nagyon produktívak a birtokos konstrukcióban, és esetükben azért is lehet általános érvényű e szereplőkidolgozási preferencia, mert az igeikötős ige sok esetben „az eseményszerkezetet a közvetlen hatókörön belül a végső szakasz (...) lezártsága szemantikai kiindulópontjából konstruálja meg” (Tolcsvai Nagy 2017: 344), ami az igeikötős igeik jelentésszerkezte és a cselekvésnévi birtokos konstrukció között erőteljes szemantikai megfelelést biztosít.

Noha a szereplőkidolgozási preferencia az abszolútívusz esetre emlékeztet, a magyar nyelv kognitív hierarchiáit, szemantikai jelöltségét illetően alapvetően nominatív nyelv. A cselekvéslánc végén álló szereplő birtokosként való megjelenését a  $[[...]_{N-nAk}]$  szerkezet, illetve annak téri vonatkozása motiválhatja: *az ajtónak a becsukódása, az ajtónak a becsukása, a boltnak a becsukatása*. Bár a  $[[...]_{N-nAk}]$  szerkezet ‘birtokos’ konstrukciós jelentését illetően elkülönült a részes esettől (Ladányi 2017: 584–585), mindkét jelentés grammatikalizációjában fontos szerepet játszott az eredeti lativusi konstrukció által aktivált FORRÁS–ÖSVÉNY–CÉL séma. A  $[[...]_{N-nAk}]$  konstrukcióban „a jelentésszerkezet a birtokban levést, a birtokba jutás vagy más hasonló viszony állapotába kerülés eredményét képezi le. Az irány, pontosabban a cél térbelisége itt metaforikus” (Tolcsvai Nagy 2013: 264). A FORRÁS–ÖSVÉNY–CÉL sémának a NA esetében a cselekvéslánc leképezésében van szerepe, a  $[[...]_{N-nAk}]$  a cselekvéslánc végén álló szereplőt mint CÉL-t jeleníti meg metaforikusan. Az alábbi három példa azt illusztrálja, hogyan profilálhatóak a CÉL mellett a cselekvéslánc más szereplői a FORRÁS vagy ÖSVÉNY sémát metaforikusan leképező téri viszonyok által.

- (9i) Az ajtónak<sub>CÉL</sub> a becsukódása a széltől<sub>FORRÁS</sub>  
 (9ii) A dokumentumnak<sub>CÉL</sub> az elérése interneten keresztül<sub>ÖSVÉNY</sub>  
 (9iii) A bolt<sub>CÉL</sub> a bezáratása az önkormányzat által<sub>ÖSVÉNY</sub>

Vagyis a cselekvéslánc végén álló szereplő potenciális alaki jegy nélküliségét (*a dokumentum elérése*) e grammatikalizálódott morfológiai szerkezet is motiválhatja (*a dokumentumnak az elérése*).

A szereplőkidolgozási preferencia fényében korántsem meglepő módon a cselekvésnév konstrukciónak a birtokos konstrukciótól függetlenül is van kifejezetten passzív értelmű tömbösödött jelentése (*a levél elküldésre került*). Az  $[[\dots]_V\text{-}A_S]rA]_N \text{kerül}]_V$  funkcióigés konstrukció alanyi viszonyának kidolgozásával a konceptualizáló hangsúlyosan a jelenet passzív, Páciens szereplőjét helyezi a figyelem előterébe. Modrián-Horváth Bernadett korpuszvizsgálatában azt is kimutatta, hogy a NA, „amelyet nem találhatunk meg a szakirodalomban a passzív-kifejezőeszközök, illetve alternatívák sorában” (2020: 223), önmagában is viszonylag gyakran látja el ezt a funkciót. A magyar cselekvésnév már csak azért is alkalmas lehet a passzivalás kifejezésére, mert az igei jelentésben profilált másodlagos szereplő kidolgozásával „a folyamat véges igealakban megszokott figyelmi hierarchiáját” is megváltoztatja. A több szereplőt profiláló igék esetében a cselekvéslánc utolsó tagja a NA szerkezet trajektora, azaz „az a figura, amely valamihez képest előtérbe kerül és e viszonyban határozható meg” (Tolcsvai Nagy 2013: 386), míg a cselekvéslánc kiindulópontja a szerkezet landmarkja, azaz „az a figura, amelyhez képest valami más az előtérbe kerül, ezáltal meghatározható” (uő. 383), miközben az igék esetében a cselekvéslánc kiindulópontja jellemzően trajektor.

A szereplőkidolgozásban szemantikai jelöletlenséget leképező alaki jegy nélküliség jellemzi a NA funkciójú összetételeket is (*levélhullás, könyvolvasás*). A NA összetételi konstrukció ugyancsak megközelíthető az igei és a főnévi összetételi konstrukció egyoldalú hálózataként, az integrált térben a szereplők mellett már a folyamat vagy cselekvés egyéb körülményei is leképeződhetnek (*űrrepülés, terpeszállás, tájfutás, helyesírás*). Az integrációt itt a személydeixis közvetlenül nem segítheti elő, hiszen a főnévi összetételi konstrukció szerkezetének nem része, közvetett módon viszont igen, az összetételi és igei konstrukciót a NA birtokos konstrukció révén analogikus viszony fűzi egymáshoz: *a ház teteje : háztető*  $\approx$  *a levél hullása : levélhullás*.

A kognitív hierarchia a cselekvésnévi komponenst tartalmazó összetételben is érvényesül, sőt az összetételi konstrukció inkongruensnek mutatkozik a birtokos konstrukcióban még szereplőként kidolgozott Ágensnek egy részével is. Kiefer Ferenc többek között a *kutyaugatás, gyermeksírás, harangzúgás, hóesés, lombhullás, madárvonulás* típusú összetételek kapcsán állapítja meg, hogy „az előtag alany ugyan, de nem cselekvő szerepű alany [nem ágens], vagy legalábbis nem tipikus cselekvő” (2003: 272). Az összetétel alkalmazási tartománya tehát az egy szereplőt profiláló folyamatok esetében nem terjed ki azon tipikus, szándékosan cselekvő, EMBER tudástartalmú cselekvőt profiláló folyamatokra, amelyek a birtokos konstrukcióba még jól illeszkedtek (*a pilóta repülése, \*pilótarepülés*). Ez alapján úgy tűnik, hogy miként az -*Ó* szimbolikus végződésű deverbális komponenst tartalmazó összetételeknél, ebben az esetben is „az összetétellé válás legfőbb motívuma a passzivalódás” (Kugler & Simon 2017: 101). A passzivalódásra utal az is, hogy ha mindkét szereplő kifejeződik a NA birtokos és összetételi szerkezetének integrált konstrukciójában – amely kétoldalú hálózatból emergálódik, minthogy szerkezetében mindkét konstrukció szerkezete leképeződik – akkor a cselekvő a birtokosként, a passzív szereplő pedig az összetételben jelenik meg (l. *a kormány családátámogatása*). A cselekvésnév a főnévi konstrukció már említett, emberi megismerésben gyökeredző motívumainak, a kategorizációnak és a hatékony információátárolásnak az összetételi konstrukcióban tesz eleget azzal, hogy egyhangú, rendkívül kohezív szerkezetben képes magába sűríteni az igei szintaktikai szerkezetekre jellemző szimbolikus viszonyokat.

#### 4 A *nomen actionis* metonimikus kiterjesztései

A NA metonimikus kiterjesztései kapcsán mindenekelőtt tisztáznunk kell a metonímia funkcióját a főnévi morfológiai konstrukció szemantikai terében, illetve a metonímia és a szóképzés viszonyát. A főnév esetében metonimikus konstruálással különböző tudástartalmú entitások között létesül kapcsolat, (10) esetében: ARTEFAKTUM → EMBER; (11) esetében: HELY → EMBEREK. A metonímia kognitív funkciója tehát a figyelemáthelyezés, hozzáférés létesítése két különböző tudástartalmú szimbolikus nyelvi egység között, amit a fogalmi kontiguitás tesz lehetővé (Paradis 2004).

(10) Nedzsef mellett egy katonai ellenőrzőponthoz hajtott egy iraki **taxi**. (MNSz2)

(11) **Magyarország** 44 év után kijutott az Európa-bajnokságra.

A metonímia olyannyira általános jelenség, hogy Pethő Gergely Tamás több, mint hatvan rendszeres metonimikus poliszém mintázatot azonosított a magyar főnévben (2004). Az elmúlt évtizedekben az az elképzelés is megjelent, hogy a szóképzés önmagában metonimikus (Janda 2011). A *könyvtáros* és a *portás* szó például eszerint egy olyan metonimikus mintázatba illeszkedik, amelyben a célfogalom az ÁGENS, akit a HELY forrásfogalomként tesz hozzáférhetővé (l. Janda 2011: 379–380). A figyelem valóban áthelyeződik a szóképzés során (a fenti példánál a munkavégzés helyéről a dolgozóra), és a forrásfogalom (a könyvtár, a porta) feltűnő, könnyen hozzáférhető, de csupán az egyik eleme a lexikai elemmel kódolt tartalomnak, önmagában a szóképzést mégsem tudjuk egykönnyen integrálni a fogalmi metonímia modelljébe. A metonimizáció során ugyanis egy fogalmat (pl. egy irodalmi művet) egy másik (vele fogalmi kontiguitásban lévő) fogalmon (pl. a mű szerzőjén) keresztül teszünk hozzáférhetővé egy nyelvi közvetítő elem (linguistic vehicle) segítségével (pl. *Shakespeare-t olvasok*.), kiterjesztve a nyelvi közvetítő elem (*Shakespeare*) jelentését, amelyet ezáltal metonimikus nyelvi kifejezésnek tekinthető (Kövecses & Radden 1998; Radden & Kövecses 1999). A szóképzésben ugyanakkor a feltűnő, könnyen hozzáférhető forrásfogalomból kiinduló figyelemáthelyezés során a nyelvi közvetítő elem is megváltozik (*könyvtár* → *könyvtáros*; *porta* → *portás*), és a metonimizáció szerepének abszolutizálásával éppen e formai változásról nem tudnánk számot adni. A szóképzés tehát önmagában nem nevezhető metonimikusnak (vö. Brdar & Brdar-Szabó 2013, 2014). Ugyanakkor kétségtelen, hogy a metonimikus mintázatok vizsgálata a szóképzésben elvezethet az alapalak és a levezetett alak közötti unipoláris (pusztán fogalmi) műveletek mintázatának feltérképezéséhez. Lényegében tehát metonimikus nyelvi kifejezésnek a szóképzés során a derivátum gyökét (root) tekinthetjük, minthogy a metonimikus figyelemáthelyezés kétségtelenül motiválja a részletes jelentésű elem konstrukcióba illeszkedését. Kövecses Zoltán (2017) munkája például történetileg mutatja be, hogyan válhatott jelentéskiterjesztések révén az *es* komponens az *eső*, *eskü*, *esedezik*, *est(e)*, *esemény*, *esik*, *esés*, *eset* derivátumok közös gyökévé.

A konverzió útján létrejött alak ugyanakkor metonimikus nyelvi kifejezésnek nevezhető, amennyiben konverzió esetén a nyelvi közvetítő elem jelentése alaki változás nélkül terjesztődik ki, és az inflexiók mintázatok legfontosabb csomópontjai, a nyelvek kognitív hierarchiáit is leképező alapalakok (Ladányi 2017: 520–523) változatlanok maradnak. Az invariáns levezetett alak mint metonímia és/vagy metafora által motivált derivátum a szakirodalomban is régóta jelen van (Kövecses & Radden 1998; Radden & Kövecses 1999; Martsa 2006).

A [[...]V-ÁS]<sub>N(A)</sub> konstrukció példányai a FOLYAMAT/CSELEKVÉS jelentés mellett konverzió útján (vö. Laczkó 2000) számos más főnévi tudástartalmat is szimbolizálnak, a konstrukció

megvalósulásai számos metonimikus jelentéskiterjesztésnek képezik kiindulópontját: „jelentésük gyakran átsiklik a velük asszociációs kapcsolatban lévő más képzetekre, pl. (a) a cselekvés eredményére [pl. *vágás*], (b) a cselekvés tárgyára [pl. *kötés*], (c) a cselekvés helyére [pl. *lakás, szállás*], (d) a cselekvés mértékére [pl. *harapás: csak egy harapást kérek, szippantás: add ide a cigit egy szippantásra*], (e) állapotra [pl. *feledés*], (f) cselekvőre [pl. *forrás*], (g) a jelenségre [pl. *napfogyatkozás*], (h) az eszközre [pl. *fojtás* ‘a robbanás erejét fokozó tömítés lőfegyverben’, *töltés* ‘lőszer, lövedék’ jelentésben]” (H. Varga: 2012: 213). E többségében metonimikus jelentések egy része közvetlenül elérhető bizonyos konstrukciós jelentések kidolgozása révén. Mind a hely (c), mind a cselekvő (f), mind az eszköz (h) az [...]<sub>V-Ó</sub><sub>N</sub> konstrukció egyik elkülönült jelentéseként analógiásan kidolgozható (*szálló, lakó, töltő*). Ezek a kiterjesztett jelentések az [...]<sub>V-Ás</sub><sub>N(A)</sub> konstrukció megvalósulásainál igen sporadikusan jelennek meg, esetükben valószínűleg egy-egy példányon alapuló analógiáról van szó, viszonylag autonóm reprezentációnak tekinthetők. Ugyanez elmondható a ‘mérték’ jelentésről, amely metonimikus kiterjesztés már megjelent régebbi NA funkciójú szavaknál is (*falat, nyelet*), de legfeljebb nagyon szűk alkalmazási tartománnyal rendelkező konstrukcióként azonosítható (l. még *egy nyelés bor*,<sup>4</sup> *egy hörpintés bor, egy törés csokoládé*), mivel szemantikailag csupán olyan művelet dolgozhatja ki, amelynek funkciója valaminek (jellemzően ételnek, italnak) a bejuttatása az emberi szervezetbe. Az (e) példa metaforikus, a *feledés* tartályszerű elemként a *feledésbe*-<sub>V</sub> sémában feldolgozott: *feledésbe merül* (Hrenek kézirat). A cselekvés eredménye (a) viszont olyan metonimikus kiterjesztés, amely igen nagy típusgyakorisággal rendelkezik. Természetesen a kiterjesztett jelentés szisztematikus megjelenése sem valamilyen elvont szabály létrejöttével van kapcsolatban, hanem a (kezdetben sporadikusan megjelenő) példányok halmozódásán alapul, a kiterjesztések az egyes lexikai elemeken mennek végbe, elsősorban a gyökök részletes jelentése metonimizálódik. Ha egy polyszém mintázat, mint például a *munka, dekoráció, dauer* főneveknél is megfigyelhető ‘a cselekvés’ – ‘a cselekvés eredménye’ (Pethő 2004) elegendő derivátumnál jelenik meg, az eredendően részletes, lexikai metonimikus jelentés a morfológiai konstrukció jelentésében is sematizálódhat. Ily módon konstrukcionalizálódott az ‘esemény’ és ‘eredmény’ jelentés a magyar nyelvben több alkalommal is a NA funkciójú főnevek tömeges metonimizációja révén. A továbbiakban e két újra és újra kitaposott, ma is produktív kognitív ösvény tárgyalása következik.

#### 4.1 A jelentéskiterjesztés indikátorai

A NA alapjelentésű szó metonimikus jelentéskiterjesztése a jelentésszerkezet megváltozásával jár együtt, ami viszont magával vonja a szó cselekvésnévi jelentésénél megszokotthoz képest eltérő konstrukciókban való megjelenését. Bár a különbség formai oldalon még így sem mindig követhető végig, meg kell különböztetnünk a birtokos szerkezetben a tranzitív vagy intranszitív viszony előzőekben tárgyalt leképeződését (*a könyv olvasása, a kislány sírása*) a tipikus főnévi birtokos szerkezettől, amelyben az -*Ás* szimbolikus végszekvenciájú főnév valamilyen kiterjesztett jelentéssel bír: *a kormány elképzelése – az édig érő paszuly elképzelése, a nővérem ballagása – a vándor ballagása, az egyetem vezetése* (‘vezetői’) – *az autó vezetése*. A már említett birtoklásmondatban kifejeződik a szerkezeti és lexikai jelentés különbözősége: *a kormánynak van elképzelése – \*az édig érő paszulyoknak van elképzelése, a nővéremnek lesz*

<sup>4</sup> A háborúnak bizony vannak olyan helyzetei, mikor egy közlegény élete kevesebbet ér, mint egy nyelés bor. (MNSz2)



*ballagása* – \*a vándornak lesz ballagása, az egyetemnek volt vezetése – \*az autónak volt vezetése. Mindez összefüggésben van azzal, hogy a cselekvésnévből kiterjesztett lexikai elem valójában a főnévi kategóriának már jóval tipikusabb eleme. Ennek a két vagy több szereplős igekötős alapigék esetében az is az indikátora, hogy az igei konstrukcióban való megjelenésük-höz képest nem jellemző a szó tranzitív fogalmi függése: *betörés, meglátás, kifejezés, elképzelés, berendezés, kiállítás*.

A kiterjesztett jelentésű lexikai elemeknek szintén indikátora a számosság megjelenése. A főnévi kategóriának tehát abban a tekintetben is tipikusabb elemei, hogy a fizikai tárgyakhoz hasonlóan körülhatárolt jelentésszerkezettel rendelkeznek. Az eredetileg dinamikus körülhatárolatlan FOLYAMAT/CSELEKVÉS tudástartalmú főnevek többes számban kevésbé konvencionizált jelentéskiterjesztések esetében is körülhatároltságot, így (dinamikus körülhatárolt) ESEMÉNY tudástartalmat feltételeznek: *Kezdődnek a délutáni futások/úszások*. pl. ‘futóversenyek’, ‘versenyszámok’. A többesség ugyanis szorosan összefügg a körülhatároltsággal, ezért metonimikusan más, alapjelentésükben ugyancsak körülhatárolatlan tudástartalmak esetében is körülhatároltságot asszociál: *Elhoztad a vizeket?* ‘palackban tárolt folyadékot’.

Tóth-Czifra Erzsébet [[...]V-Ó]<sub>ADJ</sub> konstrukció kapcsán alkalmazott idiomatikussági index formulája a NA-ból kiinduló jelentéskiterjesztés esetén is rávilágíthat az illető szó poliszemiájára (2017: 211–216). Az idiomatikussági indexet esetünkben úgy kaphatjuk meg, ha az V-*As* főnév szóalakjainak példánygyakoriságát arányba állítjuk az alapige alapalakjának példánygyakoriságával:  $\frac{\text{a főnévi szóalakok példánygyakorisága}}{\text{az alapige alapalakjának példánygyakorisága}}$ . Az arányszám abból a hipotézisből indul ki, hogy a NA roppant produktív jellege miatt viszonylag kicsi gyakorisági eltérés tételhető föl a NA és az alapige alapalakja (mint az egyik szóalak) között, a magas arányszám viszont azt mutathatja, hogy a főnévnek elsáncolódott egy másik, a cselekvésnévitől különböző jelentése, minthogy a szavak különböző jelentései különböző gyakorisággal jellemezhetők. A formula működésének illusztrálásához vizsgáljuk meg az MNSz2-ben ritkának számító *kiagyalás*<sup>89</sup>, a viszonylag gyakori *kereszteződés*<sup>13322</sup> és *simogatás*<sup>2673</sup>, illetve a gyakori *elképzelés*<sup>84680</sup> szót. A formula alkalmazásával az alábbi idiomatikussági indexeket kapjuk:

$$\text{kiagyalás} \frac{89}{7} = 12,71$$

$$\text{kereszteződés} \frac{13322}{77} = 173,01$$

$$\text{simogatás} \frac{2673}{638} = 4,18$$

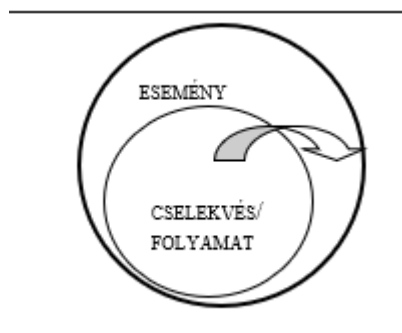
$$\text{elképzelés} \frac{84680}{249} = 340,08$$

Bár azt a következtetést nem vonhatjuk le, hogy az *elképzelés* kiterjesztett főnévi jelentése kétszer lexikalizáltabb lenne, mint a *kereszteződés*-é, a magas indexérték egyértelműen utal előbbi ABSZTRAKTUM, utóbbi HELY tudástartalmú kiterjesztésére, és noha statisztikai érvénnyel küszöbértéket is nehéz lenne megállapítanunk, a számok egyértelműen utalnak a *kiagyalás* és a *simogatás* uralkodó cselekvésnévi jelentésére. Ugyanakkor a formula általános érvénnyel nem alkalmazható a cselekvésnévből kiinduló jelentéskiterjesztéseknél, mert azok a [[...]V-Ó]<sub>ADJ</sub> konstrukciótól eltérően több autonóm konvencionizált főnévi jelentéssel bírhatnak (l. *Mennyi az állás? Elvesztette az állását. Az ülés kivehető. Az ülés elkezdődött.*), ami jelentősen torzíthatja az arányszámokat.

#### 4.2 AZ ESEMÉNYRE JELLEMZŐ CSELEKVÉS/FOLYAMAT AZ ESEMÉNY HELYETT

A dinamikus körülhatárolt ESEMÉNY főnévi tudástartalom sematikus konstrukciós jelentésként való megjelenése minden bizonnyal az  $[[\dots]_V\text{-}Ó]_N$  NA jelentésére vezethető vissza, bár az  $[[\dots]_V\text{-}At]_N$  hangzássémát kidolgozó *szüret* is meglehetősen régi (Zaicz szerk. 2006 szerint 1471-ből adatható) szónak tekinthető. Tóth-Czifra Erzsébet a nyelvtörténeti adatok alapján megállapítja, hogy a  $[[\dots]_V\text{-}Ó]_N$  konstrukciót képviselő régebbi keletkezésű ‘esemény’ jelentésű főneveknél (*keresztelő, esküvő, köszöntő*) valamilyen performatívum emelkedik ki az esemény forgatókönyvéből, „aminek megléte nélkül nem tekinthető érvényesnek az adott társadalmi rítus. Így például az eskütétel [*esküszöm, hogy...*] elengedhetetlenül szükséges aktusa az esküvőnek, a keresztelés [*ezennel megkeresztellem*] aktusa nélkül nem tekinthető keresztelőnek a keresztelő stb.” (2017: 197). A konstrukciós jelentés kialakulásában tehát pragmatikai tényezők és a kultúra mint jelentésháló (Kövecses 2012) is nagy szerepet játszhatott. A jelentés ezek után tovább sematizálódott, és a mai cselekvésnévi jelentésben ‘szűrés’-ként interpretálható *szüret* szó létrejöttéhez hasonlóan az esemény nem feltétlenül performatív, de feltűnő cselekvése szolgált referenciapontként az eseményhez (*riadó, ébresztő, találkozó, látogató(ba megy)*).

A fentebb vázolt metonimikus ösvény az  $[[\dots]_V\text{-}As]_{N(A)}$  konstrukciónál is igen produktív. A kulturálisan beágyazott, részletes forgatókönyvvel bíró eseményhez mint EGÉSZ kerethez referenciapontként szolgál az eseményre jellemző, a tudáskerettel kapcsolatban mentálisan könnyen hozzáférhető (szaliens) folyamat vagy cselekvés mint RÉSZ: I. *betörés* ‘a helységbe, amit majd kirabolnak’, *fellépés* ‘a színpadra, ahol majd zenei/színi stb. előadást adnak’, *ülés* ‘egy helységben, ahol értekeznek’ (5. ábra).



5. ábra. A DINAMIKUS KÖRÜLHATÁROLT ESEMÉNY metonimikus modellje

A formális leírás (Laczkó 2000) Grimshaw (1990) nyomán kissé kontraintuitív módon az ESEMÉNY tudástartalmú főneveket (a NA-ból kiterjesztett jelentésűeket is) „egyszerűnek”, a cselekvésnévi funkciójukat pedig „komplexnek” nevezi (minthogy feltételezésük szerint utóbbiak öröklék az alapige argumentumszerkezetét). Az ún. ‘egyszerű esemény’ jelentésű főnév (*szüret, vita, eljegyzés, választás*) a ‘komplex esemény’ jelentésű főnévnél (*vitatkozás, szüretelés*) valójában sokkal komplexebb jelentéssel, akár részletesen kidolgozott forgatókönyvvel rendelkezik, amelyhez – ha nem is inherensen az igei konstrukcióban megszokott szintaktikai viszonyokat kifejezve – természetesen kapcsolódnak résztvevői szerepek is (*vita* – a vitatkozó, a vitatéma; *választás* – választók, a politikai pártok, a jelöltek; stb.). A NA-ból kiterjesztett ESEMÉNY tudástartalmú főnévnek nem csupán belső, de külső jelentésszerkezete is megváltozik, tudásszerkezetük KÖRÜLHATÁROLT lesz, ami visszavezethető az események percepciójára: „Az

eseményeknek van eleje, a cselekvés kezdete, ami a véghezvitelhez vezet; közepe, lépések a cselekvés folyamatában; és vége, a tetőpontja és kimenetele a cselekvések sorozatának” (Tversky & Zacks 2013; saját ford.).

Az [...]<sub>V-Ó</sub><sub>N</sub> konstrukció NA jelentésből való kiszorulása együtt járt az ‘esemény’ jelentés elvesztésével. Az [...]<sub>V-Ás</sub><sub>N</sub> konstrukció ‘esemény’ jelentésben nem vált azonban egészen dominánssá az összetételi konstrukcióban, amit jól példáz az egykori performatív, rítus jelleget is hordozó [...]<sub>OBJ-avató</sub><sub>N</sub> tárgyi jellegű viszonyt kifejező, ‘esemény’ jelentésű összetételi séma (*stadionavató, szoboravató*), amely a hasonló jelentésű [...]<sub>OBJ-avatás</sub><sub>N</sub> sémával verseng (*stadionavatás, szoboravatás*). Noha más [...]<sub>V-Ó</sub><sub>N</sub> utótagú alakokkal is bővíthet az ‘esemény’ jelentésű lexikai réteg (*műhelytalálkozó, motorostalálkozó, évezred-búcsúztató, épületbúcsúztató*), e szavak már nem nevezhetőek metonimikus nyelvi kifejezéseknek (még ha konstrukciós jelentésük sematikus jelentése metonimikusan, konverzió révén alakult is ki).

A produktív [...]<sub>V-Ás</sub><sub>N</sub> ‘esemény’ sémába igen változatos eseményszerkezetű, de alapvetően Ágens alanyú igék illeszkednek (*betör – betörés, temet – temetés, bevásárol – bevásárlás*). Mint már szó volt róla, a metonimikus főnevek már nem asszociálódnak az igei konstrukcióval (vö. *bent ülés* ↔ *benti ülés* ‘testület értekezlete’). Az azonban gyakran nehezen eldönthető, hogy az ‘esemény’ jelentés valóban a NA-ból indult-e ki. Amennyiben igen, az igei alak kiterjesztett jelentése a főnévből származtatható analógiás kiegyenlítődéssel (*mérkőzés* → *mérkőzik, fellépés* → *fellép*), lehetséges azonban, hogy a figuratív igéből indul ki a jelentéskiterjesztés (‘minden este’ *fellép* → *fellépés*). A metaforikus jelentések jellemzően az igei gyökök és a főnévi derivátumok jelentésének is részét képezik (*ballagás – (el)ballag, kilép – kilépés* (‘a klubból’), *ugratás* ‘valaki megtréfálása’ – *ugrat* ‘megtréfál’), azonban nem minden metonimikus jelentésük képeződik le egymásra: beszélünk (‘testületi’) *ülésről*, viszont a testületi tagok nem *ülnek*, hanem *üléseznek* (vö. *összeül*), és aki *ült* már (‘börtönben’), az nem hivatkozik *ülésként* erre az időszakra. Utóbbi esetekben tehát egyértelmű a NA és az ‘esemény’ jelentés közvetlen kapcsolata.

### 4.3 A CSELEKVÉS A CSELEKVÉS EREDMÉNYE HELYETT

A 16. századig nagyon termékeny [...]<sub>V-At</sub><sub>N</sub> és az ómagyar kortól visszaszoruló [...]<sub>V-(V)-mÁny</sub><sub>N</sub> konstrukciót képviselő, a ‘cselekvés eredménye’ jelentésű (nomen acti funkciójú) főnevek igen magas típusgyakorisággal rendelkeznek. A legmagasabb példánygyakoriságú szavak az MNSz2-ben a következők: *eredmény, vélemény, közlemény, tanulmány, teljesítmény, szervezet, adat, rendelet, tekintet, épület*. Eredetüket tekintve azonban különbséget kell tennünk a régebbi keletkezésű, NA-ból kiterjesztett, konverziós metonimikus példányok (*adomány, építmény, gyűjtemény, ígéret*), illetve a nyelvújításkori analógiás úton létrejövő főnevek között (*tanulmány, kedvezmény, rakomány, szavazat, kirakat*), ugyanis a ‘cselekvés eredménye’ konstrukciós jelentés a NA funkció elvesztésétől függetlenül megmaradt: „A -(V)mÁny képző jelentéstörténete minden bizonnyal az -At képzővel kapcsolatban fentebb említett fázisokon ment keresztül: eredetileg cselekvést jelentő képző lehetett, majd ezt a jelentést csaknem teljesen elveszítve tipikus eredményképzővé vált” (H. Varga 2012: 212). A konstrukció alkalmazási tartománya idővel szélesedett is, jelentését kidolgozhatták az egy szereplőt profiláló igék is (*állomány, következmény eredmény*). Csupán néhány példány (l. *súrítmény, kiosztmány*) utal a konstrukció mai működésére, és ezek egy része is „tréfás, lekicsinylő hangulatú jelentéssel rendelkezik” (H. Varga 2012: 212) – egyfelől vannak új példányok, melyek már ezt az értékmegvonó tartalmat hordozzák (*firkálmány*), másfelől néhány régebbi alakra is kiterjedt az érték-

megvonó stilisztikai elem (*íromány, (agy)szülemény*). Magát a metonimikus műveletet a produktív [[...]v-Ás]<sub>N(A)</sub> konstrukció jelentésén keresztül mutatjuk be.

A NA-ból kiterjesztett nomen acti jelentésű főnevek egy része térben körülhatárolt ARTEFAKTUM tudástartalmú lexikai elem és így a főnévi kategória centrális elemei közé, a ‘fizikai tárgy’ prototípus közelébe sorolhatók (l. 12–15 MNSz2).

- (12) Elmegyek hozzá, zsebemben az **írás** (...)
- (13) A kiállított tárgyak nagy része képzőművészeti **alkotás** (...)
- (14) Három helyen szivárgott a víz a **hegesztés**nél (...)
- (15) (...) a falakon a **festés** csaknem teljesen tönkrement a főzéssel keletkezett gőz következtében.

Jellemzően e csoporthoz tartoznak a *szigetelés, kárpitozás, csatornázás, polírozás, szabás, berendezés, szántás, vetés, töltés, faragás, horgolás* típusú, valamilyen speciális emberi tevékenységet és/vagy ARTEFAKTUMot asszociáló (ablak, szék, ház, autó, ruha, bútor) lexikai elemek, ezért a csoportot kvázi terminusként kulturálisan hozzáférhető entitásoknak nevezzük. A cselekvésnévben hozzáférhető folyamat Páciens résztvevője a fentiekkel összefüggésben általában valamilyen ARTEFAKTUM: papír (*írás*), termék (*csomagolás*), fal (*festés*), ablak (*szigetelés*), szék (*kárpitozás*). A főnév a térben körülhatárolt állapotváltozást mint eredményt profilálja. A metonímia struktúrája EGÉSZ A RÉSZ HELYETT, a CSELEKVÉS mint EGÉSZ mentális hozzáférést biztosít az Ágens cselekvése nyomán a Páciensen bekövetkező állapotváltozás eredményéhez.

Konceptuálisan ugyancsak függő jelentésűek a vizuálisan hozzáférhető, egy folyamat eredményeképp előálló vizuális ingert kódoló főnevek: (*be*)*mélyedés, kitüremkedés*. E főnevek jellemzően valamilyen anyagot asszociálnak: *horpadás* – fém; *karcolás* – üveg; *gyűrődés, szakadás* – textil.<sup>5</sup> Cselekvésnévi alapjelentésükben a fentebb tárgyalt kulturálisan hozzáférhető csoporttal ellentétben többségében nem Ágens alanyú CSELEKVÉS, hanem Páciens alanyú FOLYAMAT jelentésűek (l. ‘eredmény’ jelentésben *\*horpasztás, \*gyűrítés, \*szakítás, \*zúzás, \*repszítés, \*mélyítés*), a metonímia tehát esetükben tendenciaszerűen úgy írható le, mint a FOLYAMAT A FOLYAMAT EREDMÉNYE HELYETT. Mindez feltételezhetően arra vezethető vissza, hogy a cselekvéslánc elindítója nem, vagy nem feltétlenül tipikus (szándékosan cselekvő) Ágens még a tranzitív alapigék esetében sem (vö. *a fal repedései, az üveg karcolásai*), míg a kulturálisan hozzáférhető entitások esetében az elsődleges figura mindig tipikus ágens és EMBER tudástartalmú. Az emberi testtel kapcsolatban is gyakran és nagy változatosságban fordulnak elő vizuálisan hozzáférhető (a folyamatban nem tipikus Ágenst feltételező) főnevek. Az emberi testhez kötődő lexikai elem pl. a *kelés, zúzódás, horzsolás* valamint a TARTÁLY képi sémát feltételező *kiütés*. A percepció bázison belüli „vizuális” elnevezés annyiban leszűkítő lehet e főneveket illetően, hogy nem foglalja magába pl. a tapintás révén motivált *keményedés* főnevet, ám annyiban indokolt, hogy elhatárolja a szintén jellemzően Páciens alanyú igéből levezetett, FOLYAMAT tudástartalmú, fonológiai ikonicitással jellemezhető, auditív ingert kódoló főnevektől (*nyikorgás, csikorgás, pöfögés, puffogás*). Az elhatárolásra azért van szükség, mert e főnevek jellemzően ugyancsak valamilyen anyagtypust asszociálnak (*csobbanás, csobogás* – víz; *koppanás, kopogás* – fa; *durranás, pukkanás* – levegő; *robbanás* – tűz), és egy részük az ‘eredmény’ jelentésű főnevekhez hasonlóan pontszerű feldolgozásukkal összefüggés-

<sup>5</sup> Metaforikusan nem csupán anyaghoz kötődhetnek: l. *a hegység gyűrődései*.

ben körülhatárolt is (*csattanás, kattanás, csörrenés, dörrenés, dobbanás*). Ám ezek jelentése nem metonimikus: esetükben az alapigét is motiváló (auditív) inger nem a folyamat eredménye, hanem annak velejárója. Míg a vizuálisan hozzáférhető entitások esetében a FOLYAMAT és az elsődleges entitásokhoz hasonlóan térben körülhatárolható ‘eredmény’ között fogalmi kontinuitás áll fenn, addig az auditíve hozzáférhető entitások esetében a FOLYAMAT és az auditív inger között fogalmi kontinuitás van. Épp úgy, ahogy a vizuálisan hozzáférhető entitást eredményező folyamat jelentésének a fogalmi kontinuitás folytán lehet auditív alszerkezete (pl. *a repedés/szakadás hangja*).

A harmadlagos, ABSZTRAKTUM tudástartalmú főnevek között nagy számban találunk szellemi vagy mentális tevékenységhez kötődő metonimikus kifejezést: *meglátás, tévedés, elképzelés, elgondolás, elemzés, fordítás, jelentkezés, kérés, kihívás, előrelépés, megoldás, vallás, felszólalás, kérdés, mondás*. Metonimizációjuk az előző alcsoporttól annyiban különbözik, hogy nem a Páciensen bekövetkező állapotváltozást profilálják, hanem a CSELEKVÉS révén létrejövő, elvont értelemben vett tárgyat. A szavak egy része ABSZTRAKTUM és ARTEFAKTUM metonimikus jelentéssel is rendelkezik (*írás, szerződés*).

Az ‘eredmény’ jelentésű főnevek esetében is elmondható, hogy a metaforikus jelentések jellemzően az igei gyökök és a főnévi derivátumok jelentésének is részét képezik: l. *rálátás(a van vmire)*, *rálát* – A TUDÁS LÁTÁS; *meglátás* ‘vélemény’, (úgy) *lát* ‘vélekedik’ (vö. *nézet*). Ám a metonimikus főnevek egyértelműen elkülönülnek az igei jelentéstől, tehát a főnév metonimikussága csak közvetetten vezethető vissza az igei jelentésre (*a terv megvalósításának elképzése* ‘cselekvés’ → *remek elképzés* ‘absztraktum’).

## 5 Összegzés

A tanulmányban a NA-t a sematikus forma–jelentés párként értelmezett morfológiai konstrukció és az azt kidolgozó szó összefüggésében vizsgáltuk, miképpen magát az igét és a főnevet is az emberi megismerés által motivált, de konstrukció-specifikus kategóriaként közelítettük meg. A NA-t tehát nem az alapige szintaktikai viselkedéséből vezettük le, hanem a konstrukciós jelentés, azaz a konstrukciót kidolgozó igék szemantikai jellemzőiből. A cselekvésnév mint morfológiai konstrukció jelentésében központi jelentőségű a folyamat állapotait egymásra vetítő, összegző feldolgozás, az állapotváltozás és az – igeiktős igék esetében részleges – körülhatárolatlanság. Alkalmazási tartománya így leginkább a valamilyen módon állapotváltozást hordozó, többnyire Ágens és/vagy Páciens szerepű résztvevőt profiláló igékre terjed ki. A NA birtokos szerkezete az igei konstrukció és a főnévi birtokos szerkezet egyoldalú hálózatából emelkedő integrált konstrukció, amelynek jelentése így sem az alapige szintaktikai viszonyaira, sem a főnévi birtokos konstrukcióra nem vezethető vissza maradéktalanul. A cselekvésnév hiperkonstrukciós jellege folytán az igei és főnévi konstrukciónál is absztraktabb, deiktikus jelentésű forma–jelentés párt dolgoz ki, egyúttal ez motiválja a folyamat szereplőinek birtokos szerkezetben való megjelenését. A folyamat szereplőinek kidolgozásában birtokosként egyfajta kognitív hierarchia érvényesül, amelynek alapja, hogy NA-ban a vonatkoztatási alap az igei jelentéstől eltérően az állapotváltozás, tehát szemantikailag a leginkább jelöletlennek, fogalmilag a legközvetlenebbül hozzáférhetőnek, ezáltal pedig a kognitív hierarchiában a legmagasabb rendű szereplőnek a cselekvéslánc utolsó szereplője tekinthető. A cselekvésnévi összetételek, azaz a főnévi összetétel és az ige integrációját analogikus viszonyuk motiválja, a konstrukció kognitív motívuma pedig a további passziválódás.

A metonimikusan, konverzió révén kiterjesztett szó a cselekvésnévhez képest a főnév tipikus szemantikai (ezáltal pedig formai) jegyeivel jellemezhető. A NA-ból kiterjesztett főnevek ‘esemény’ jelentésének alapja, hogy a NA-ban ábrázolt folyamat feltűnő eleme, és így referenciapontként szolgál egy komplexebb eseményhez. Az ‘eredmény’ jelentésű főneveken belül kiemeltük a valamilyen emberi cselekvéshez kötődő, ARTEFAKTUM tudástartalmú kulturálisan hozzáférhető entitásokat, a valamilyen anyagtípust asszociáló vizuálisan hozzáférhető entitásokat, illetve az emberi mentális tevékenységhez kötődő ABSZTRAKTUM tudástartalmú főneveket.

A metonímia és a morfológiai tudás kapcsán elmondható, hogy a metonimizáció jelentősége a szóképzésben általában az alapszó konstrukcióba való illeszkedésének motiválásában rejlik, a konverzió során viszont a konstrukció sematikus jelentésének kiterjesztésében. A metonimikus jelentés konstrukcionalizálódásának indikátora a cselekvésnév kapcsán, hogy a kiterjesztett séma produktív marad a NA funkció elvesztése után is. A metonímia tehát részét képezheti a morfológiai tudásnak, amivel kapcsolatban kiemelendő, hogy a poliszém mintázatok az egyes lexikai elemeknél jelennek meg a szóalak szerkezetétől függetlenül, és a gyakoriság függvényében sematizálódhatnak a morfológiai konstrukció jelentésében, ami ugyancsak a lexiko–grammatikai kontinuitás jelentőségére hívja fel a figyelmet.

## Irodalom

- Benczes, R. (2006): *Creative Compounding in English*. Amsterdam/New York: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hcp.19>
- Benczes R. (2013): The role of alliteration and rhyme in novel metaphorical and metonymical compounds. *Metaphor and Symbol* 28/3, 167–184. <https://doi.org/10.1080/10926488.2013.797728>
- Berrár, J. (1973): Új szempontok és módszerek a szóképzés vizsgálatában. In: Rácz E. & Szathmári I. (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alaktana köréből*. Budapest: Tankönyvkiadó, 99–124.
- Booij, G. (2005): Compounding and derivation: evidence for Construction Morphology. In: Dressler, W. U., Rainer, F., Kastovsky, D. & Pfeiffer, O. (eds.): *Morphology and its demarcations*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 109–132. <https://doi.org/10.1075/cilt.264.08boo>
- Blevins, J. P. (2006): Word-based morphology. *Journal of Linguistics* 42, 531–573. <https://doi.org/10.1017/S0022226706004191>
- Brdar, M. (2007): *Metonymy in Grammar: Towards Motivating Extensions of Grammatical Categories and Constructions*. Osijek: Faculty of Philosophy Josip Juraj Strossmayer University.
- Brdar, M. & Brdar-Szabó, R. (2013): Some reflections on metonymy and word-formation. *Explorations in English language and linguistics* 1(1), 40–62.
- Brdar, M. & Brdar-Szabó, R. (2014): Where does metonymy begin? Some comments on Janda (2011). *Cognitive Linguistics* 25(2), 313–340. <https://doi.org/10.1515/cog-2014-0013>
- Bybee, J. (2010): *Language, Usage and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511750526>
- Croft, William (1990): *Typology and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Croft, W. (2001): *Radical Constructional Grammar*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198299554.001.0001>

- Croft, W. & Cruse, A. (2004): *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.  
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511803864>
- Goldberg, A. (1995): *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Grimshaw, J. (1990): Argument structure. *Linguistic Inquiry Monograph 18*. Cambridge: MIT Press.
- Hrenek, É. (2021): *Szinonímia a feledésbe + ige típusú funkciógés szerkezetek körében*. Kézirat.
- H. Varga, M. (2012): *Formák és funkciók. Morfoszintaktikai eszközök és grammatikai jelentések vizsgálata*. Budapest: KRE BTK – Patrocinium Kiadó.
- H. Varga, M. (2020): A szófajjelölő képzők funkcionális vizsgálata. *Magyar Nyelvőr* 144 (1), 44–67. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2020.1.44>
- Imrényi, A. (2017): Mondattan. In: Tolcsvai Nagy, G. (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 663–895.
- Imrényi, A. (2020): Az alany szemantikája. In: Simon, G. & Tolcsvai Nagy, G. (szerk.): *Nyelvtan, diskurzus, megismerés*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 167–182.
- Janda, I. A. (2011): Metonymy in word-formation. *Cognitive Linguistics* 22, 359–392. <https://doi.org/10.1515/cogl.2011.014>
- Kenesei, I. (2010): *How many word-classes are there after all?*  
[www.nytud.hu/eng/kenesei/word\\_classes.pdf](http://www.nytud.hu/eng/kenesei/word_classes.pdf)
- Kiefer, F. (2003): Alaktan. In: É. Kiss, K., Kiefer, F. & Siptár, P. (szerk.): *Új magyar nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó, 189–283.
- Kiefer, F. (2007): *Jelentélmélet*. Budapest: Corvina.
- Koptjevskaja-Tamm, M. (1993): *Nominalizations*. London/New York: Routledge.
- Koptjevskaja-Tamm, M. (2005): Action nominal constructions. In: Dryer, M. S. & Haspelmath, M. (eds.): *The World Atlas of Language Structures Online*. Max Planck Digital Library, Munich. chapter 62. <http://wals.info/chapter/62>
- Kövecses Z. (2012): Mi a kulturális nyelvészet? In: Balázs, G. & Veszelszi, Á. (szerk.): *Nyelv és kultúra. Kulturális nyelvészet*. Budapest: Inter Kultúra-, Nyelv- és Médiakutató Központ Kht., a Magyar Szemiotikai Társaság, a PRAE.HU Kft., Palimpszeszt Kulturális Alapítvány, 16–20.
- Kövecses, Z. (2017): *The Hungarian Root es- in Language and Cognition*. *Language and Cognition* 9, 121–155. <https://doi.org/10.1017/langcog.2015.29>
- Kövecses, Z. & Benczes, Z. (2010): *Kognitív nyelvészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kövecses, Z. & Radden, G. (1998): *Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View*. *Cognitive Linguistics* 9(1), 37–78. <https://doi.org/10.1515/cogl.1998.9.1.37>
- Kugler N. & Simon G. (2017): A felismerőképeség határán – az összetett szó mint emergens szemantikai konstrukció. In: Kádár, E. & Szilágyi N. S. (szerk.): *Összetételek és nyelvtanleírás modellek*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 95–131.
- Laczkó, T. (2000): Az ige argumentumszerkezetét megőrző főnévképzés. In: Kiefer F. (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 293–407.
- Ladányi, M. (2017): Alaktan. In: Tolcsvai Nagy, G. (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó, 503–660.
- Lakoff, G. (1987): *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.  
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226471013.001.0001>

- Langacker, R. W. (1987): *Foundations of Cognitive Grammar*. Stanford: Stanford University Press.
- Lengyel, K. (2000): *Az igenevek helye a szófaji rendszerben*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Lyons, J. (1977): *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Martsa, S. (2006): Conceptual Recategorization in the Semantics of Conversion. In: Benczes, R. & Csábi, Sz. (eds.): *The metaphors of Sixty, Papers presented on the Occasion of the 60<sup>th</sup> Birthday of Zoltán Kövecses*. Budapest: Eötvös Loránd University, 171–182.
- Mihatsch, W. (2009): Nouns are THINGS: Evidence for a grammatical metaphor? In: Panther, K. U., Thornburg, L. L. & Barcelona, A. (eds.): *Metonymy and Metaphor in Grammar*. Amsterdam/New York: John Benjamins, 75–97.
- Modrián-Horváth, B. (2020): Megszidódik és meg van szidva. A passzív funkciók morfoszintaktikai kifejezőeszközeinek korpuszalapú vizsgálata. In: Simon, G. & Tolcsvai Nagy, G. (szerk.): *Nyelvtan, diskurzus, megismerés*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 200–228.
- Palágyi, L. (2020): -Ó és -Ás képzős alakok és alapigéik hálózati megközelítése. In: Balázs, G., Imrényi, A. & Simon, G. (szerk.): *Hálózat kutatás. Hálózatok a nyelvben*. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság, 297–318.
- Pomázi, B. (2020): Igei és melléknévi alaptagú, verbális és deverbális vonzatszerkezetek. In: Balázs, G., Imrényi, A. & Simon, G. (szerk.): *Hálózat kutatás. Hálózatok a nyelvben*. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság, 319–332.
- Panther, K. U., Thornburg, L. L. & Barcelona, A. (eds.) (2009): *Metonymy and Metaphor in Grammar*. Amsterdam/New York: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hcp.25>
- Paradis, C. (2004): Where Does Metonymy Stop? Senses, Facets, and Active Zones. *Metaphor and Symbol* 19, 245–264. [https://doi.org/10.1207/s15327868ms1904\\_1](https://doi.org/10.1207/s15327868ms1904_1)
- Paradis, C. (2005): Ontologies and construals in lexical semantics. *Axiomathes* 15, 541–573. <https://doi.org/10.1007/s10516-004-7680-7>
- Pethő, G. T. (2004): *Poliszémia és kognitív nyelvészet*. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Radden, G. & Kövecses, Z. (1999): Towards a theory of metonymy. In: Panther, K.-U. & Radden, G. (eds.): *Metonymy in language and thought*. Amsterdam/New York: John Benjamins, 17–59. <https://doi.org/10.1075/hcp.4.03rad>
- Szilágyi N. S. (2013): A mi (rend)szertelen nyelvünk. In: Kádár, E. & Szilágyi, N. S. (szerk.): *Analógia és nyelvreírás*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 235–263.
- Talmy, L. (2000): *Toward a cognitive semantics*. Cambridge: MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/6848.001.0001>
- Tolcsvai Nagy, G. (2013): *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Tolcsvai Nagy, G. (2015): *Az ige a magyar nyelvben. Funkcionális elemzés*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy, G. (2017): Jelentés tan. In: Tolcsvai Nagy, G. (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó, 207–465.
- Tóth-Czifra, E. (2017): *Figurativitás és produktivitás az affixációs morfológiában: az -ó képző korpuszalapú, kognitív nyelvészeti vizsgálata*. Doktori Disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Tuggy, D. (2005): Cognitive approach to word-formation. In: Stekauer, P. & Lieber, R. (eds.): *Handbook of word-formation*. Springer, 233–265. [https://doi.org/10.1007/1-4020-3596-9\\_10](https://doi.org/10.1007/1-4020-3596-9_10)



Palágyi László:  
*A magyar nomen actionis és metonimikus kiterjesztései*  
*Argumentum 17 (2021), 374-398*  
Debreceni Egyetemi Kiadó  
DOI: 10.34103/ARGUMENTUM/2021/19

---

Tversky, B. & Zacks, J. M. (2013): Event perception. In: Riesberg, D. (ed.): Oxford: *Oxford handbook of cognitive psychology*. 83–94.

<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195376746.013.0006>

Zaicz, G. (szerk.) (2006): *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Dr. Palágyi László  
Eötvös Loránd Tudományegyetem  
Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet  
H-1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A.  
palagy.laszlo@btk.elte.hu